

M. Irod. O.

12311

56

Magyar

I R O D A L M I
R I T K A S Á G O K

Szerkeszti Vajthó László

56.

BESSENYEI GYÖRGY:

MAGYARORSZÁGNAK
TÖRVÉNYES ÁLLÁSA

II.

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság. Ára 1— P.
2. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Ára 2— P.
3. Benyák Bernát: Joas. Piarista iskola-dráma, 1770. Ára 1·50 P.
4. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. Ára —80 P.
5. Károlyi Gáspár: Két könyv... Debrecen, 1563. Ára 1·50 P.
6. Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből. Ára 2— P.
7. Péterfy Jenő zenekritikái. Ára 1·50 P.
8. Édes Gergely: Eredeti oktató mesék. Ára 1— P.
9. Dugonics András: Magyar példabeszédek és jeles közmondások c. gyűjteményéből. Ára 1— P.
10. Kazinczy világa. Ára 3— P.
11. Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál Himnusza. Ára 1— P.
12. Siralmas panasz. Ára 1·50 P.
13. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Második sorozat. Ára 1·50 P.
14. Vedres István: A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajókázható csatorna. 1805. Ára 1·50 P.
15. Bessenyei György: Anyai oktatás. Ára 1— P.
16. Bessenyei György: Magyarság. A magyar néző. Ára 1— P.
17. Hajnal Mátyás: Az Jesus szivét szerető sziveknek ájtatosságára. 1629. Ára 2— P.

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

————— LVI. SZÁM —————

BESSENYEI GYÖRGY:

MAGYARORSZÁGNAK
TÖRVÉNYES ÁLLÁSA

II.

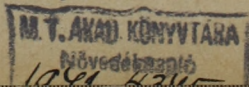
—————
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

A Magyar Tudományos Akadémia, iskolák és más intézmények segítik elő a Magyar Irodalmi Ritkaságok teljes Bessenyei-kiadását.

Több iskola vásárolt testvérintézetének kedvezményes áron a Magyar Irodalmi Ritkaságok, a Tanítás Problémái, a Magyar Írók c. sorozatunk számaiból ajándékpéldányt. (Bővebb kimutatást az I. kötet 2. lapján közöltünk.) Az így befolyt összeget is Bessenyei-kiadásra fordítjuk. Újabban három iskola csatlakozott a nemes vállalkozáshoz: a *budapesti II. ker. Hunfalvy János kereskedelmi középiskola* (a nagyváradi kereskedelmi középiskolának); a *budapesti Notre Dame de Sion leánygimnázium* (a nagyváradi Notre Dame de Sion Intézetnek); a *budapesti IV. ker. Eötvös József Gimnázium* (a szatmárnémeti ref. Gimnáziumnak).

A segítséget hálásan köszönjük s kétszeres értékű kiadványokkal viszonzzuk.

Örömmel folytatjuk két soproni iskola, az *áll. Széchenyi István-Gimnázium* és az *Ev. Gimnázium* munkáját, *Bessenyei György Magyarországnak törvényes állása* c. művének közrebocsájtását. Vállalkozásunkat ünnepibbé avatja az az esemény, hogy ezúttal nem tanítványaink adakozó buzgalmából veszünk részt a Magyar Irodalmi Ritkaságok Bessenyei-kiadásában, hanem a nagy testőríró megvalósult álmának, a *Magyar Tudományos Akadémiának* költségén. A segítséget dr. *Voinovich Géza* főtitkár szíves közvetítésével kaptuk, neki és általa köszönjük hálás szívvel az ifjúságnevelő, hagyománymentő támogatást.

A szöveget Bessenyeinek végrendeletileg a Magyar Nemzeti Múzeum részére hagyományozott kéziratából *Tárnok János* és *Bagdy László* debreceni egyetemi hallgató másolta; a másolat és az eredeti gondos egybevetésével sajtó alá rendezte *Rába György* és *Sedlmayer László* VII. B. o. tanuló.

Budapest, 1941. június 29.

dr. vitéz Pálfi János

egy. m. tanár,
a budapesti *Berzsenyi Dániel Gimnázium*
igazgatója.

BESSENYEI GYÖRGY.

Bessenyei György az idő mostoha gyermeke. Vannak, akiket kedvel e szeszélyes anya, arcát felfedi előttünk, másokat bujtat, homályba rejt, talán csak századok multán kerülnek az emberi szem látókörébe. Bessenyeiről joggal mondhattuk még néhány évvel ezelőtt is, amit Klopstock-ról Goethe: mindenki dicséri, de senki sem olvassa. Ma már rátalálunk szövevényes eszméi, tervei között az útjelzőkre, tiltakozik vagy helyesel a lelke a szerint, hogy az értelem kedves vagy ellenszenves gondolattal foglalkozik. Mint a gyerek, aki cseresznyeropogtatás közben hol kukacosra, hol méz-édesre bukkan.

Egyéniségére a „növendék“ jelző illik legjobban. Mások véleménye erősen befolyásolja kiegyensúlyozatlan lelkivilágát. Amikor beke-
rül a bécsi társaságokba, még nincs műveltsége, darabos és parlagi, a finom dámák és urak ismeretei leverő hatással vannak rá. Tizenegy éven át tanul, hogy a bántó szellemi egyenlőtlenséget eltüntethesse. De nemcsak a múltó jelenségekkel szemben tekintélytisztelő,

műveiben is csupán olyan állásfoglalást követ, amelynek nemesrozsdája biztosítja a harcállóságot. Egyéni szempontokat ritkán és akkor is félve vet fel. Fájdalmas óvatosságát maga is érzi és mintegy önmagát nyugtatva beszél a „józan okosság“-ról. Leginkább Voltaire-t tiszteli. A magyar irodalomnak vannak ilyen ösztönzői Jacobus de Voragine-től Erasmuson át Baudelaire-ig, akiknek buzdító hatása nemzedékekre terjed. Voltaire sziporkázó szelleme sem csak a híres testőr-író-t hódította meg. A terézianus, de különösen a jozefinista magyarság rajong érte.

Eckhardt Sándor szerint a felvilágosodás Magyarországon általában mint ideális eszmeközlés hatott.¹ Bessenyei is csak belátással hajlik a felvilágosodás eszméihez, teljesen sohasem azonosul jellegzetes sajátságával, az értelem korlátlan lehetőségein érzett lelkesedéssel. Francis Bacon óta a hit helyét a haladás foglalja el: számára csak változás van, az emberi értelmet nem tartja képesnek metafizikai problémák megoldására. Az eszmék hordozója az ember, az embertől pedig Bessenyei nem sok jót vár. „Tudd meg hát, hogy az Isten örökké egy igazság, egy törvény megmarad és csak az emberek oszolhatnak sok törvényre, igazságtalanságra s bolondságra“ — mondja *A törvénynek útjában*. Mi sem áll távolabb a szenzua-

¹ Eckhardt Sándor: A francia forradalom eszméi Magyarországon, 1922.

lista Bessenyeitől, mint Voltaire biztonsága, könnyedsége, kedélyének parttalan áradása.¹ Számára Voltaire a nagyok nagyja, csúcs, azonban tépelődő, északi lelkének soha el nem érhető. A ferney-i remete magánya udvari élet, Bessenyei udvari élete is magány. Ferney-t és Pusztakovácsit nemcsak a mappán választja el számtalan mérföld egymástól.

A rengeteg problémát nem tudja minden visszahatás nélkül feldolgozni. Elveszti a talajt lába alól, semerre sem talál kivezető utat. Átfogó szemléletekben igyekeznek megkapaszkodni, így a természeti harmónia herakleitosi elvében, amit Robinettől tanul.² A természetben a jó és a rossz egyaránt szükséges, mert egyensúlyban tartják egymást. Az angyalok hitelét is az ördögök biztosítják. A természet bölcseségéről *Az embernek próbájá-ban tesz tanúságot:*

*Ellenkezésekbe ismértetik minden;
Ezek indultak-meg az örökös renden.
Ha egész Világunk tsak feketét mutat,
Hol leljünk a' kies zöldségekhez utat?
Ha soha szomorú napot nem érhetünk,
A' nyájas időkbe hogy gyönyörködhetünk?
Hová lesz a' szépség, ha a sunda el-vész?
Édes sebek nélkül a' szerelem mit tész?
Tsudálatos rendi a' külömbiségeknek,
Melly nagy ajándéka lettél az egeknek!*

¹ A szenzualizmus John Locke (1632—1704) angol filozófus nevéhez fűződik. Elmélete szerint az értelmet az érzéki tapasztalás tölti meg tartalommal. Non est in intellectu, quod non fuerit in sensu.

² Robinet: De la nature. 1761.

Van Bessenyeiben valami platoni erejű lelkesedés az emberi rend, a harmónia ideája iránt. Tűzön-vizen át próbál közelébe férközni, hogy új lángablóként a halandók körébe hozza. Nem az embereket akarja boldogítani, hanem az igazság utáni vágy, a régi görög hasonlattal élve, kígyómarásként beveszi magát a vérébe és egész testét elönti. Nem baj, hogy ő maga közben elkopik, megvénül, csak a tiszta harmónia megvalósulhasson! Mikép lehet az, hogy az emberiség annyi ezer esztendő után sem tudta elérni? Ezt kutatja a vallás, történelem, bölcsélet, erkölcs sűrű vadonában, a kozmosz földi ésszel felérhető vonatkozásaiban, míg egyre jobban belebonyolódik problémáiba és a magány lassan és végkép rázárja ajtaját. Bessenyei a csodálatos utazó, aki eltéved és elvész a világűrben. Pusztakovácsi remeteségében érzi közelegni a halál angyalait, de még ott is félig holtan, elfeledve kisgyerekekkel bajlódik. Nem a köznapi emberszeretet, hanem a földi tökéletesség utáni kívánság nyilvánul meg ebben. A szinte emberfeletti Platon mondatja egyik dialógusában, úgy hiszem, a Gorgiasban: jobb igazságtalanságot elszenvetni, mint elkövetni. Csak ehhez a magasztos vaksághoz tudom hasonlítani a nagy magányos olthatatlan szomját, mely céljában személytelen és így a legtisztább, az igaz, az emberi rend után.

Platon még Szicíliában sem tudta megvalósítani eszményét, Bessenyei is tudja, hogy fel-

hőket hajszol. Az ember magatartása a természettel szemben mindig romboló. A világ jól van, ahogy van — még ez a kijelentés is káros lehetőségeket hordozhat magában, Bessenyei „hidegedő vérrel“ azt mondja, a világ úgy van, ahogy van. A természet legyen egyetlen vezetőnk. „Egy Természet szerint igen szép, fejér, és piros asszony eszetlen lenne, ha ortzáját festené, hogy szép legyen; de ha nem szép s festi magát, úgy sincs esze“ — véli a *Holmi*-ban.

Aki szüntelen elvont eszmékkal bíbelődik, égi dolgok körében él, az nem találja helyét a földön, minduntalan beleütközik a valóság szegleteibe. Minden filozófus, író és művész egy-egy Don Quichote, fenséges és nevetséges egyszerre. Válaszút van itt: vagy az ég vagy a föld felé. Amint Bessenyei mindinkább az ég felé fordul, cserben hagyja a valóság. Amikor visszatér az égből, amely nem tárta fel neki titkait, idegen már, a való nem ismeri meg többé. Két korszakát Tarimenes és Kantakuci jellemzik. Bécsben műveltsége még erősen hiányos, de barátság és szerelem verőfényében éli napjait; Biharban már egyedül intellektuális problémák érdeklik, de gyötrő kérdéseire nem tud választ kapni. A *Tarimenes utazása*-beli Kantakuci, a tanyasi filozófus leírása tükrözi alkonyuló életét: „Sem kötelezni, sem köteleztetni nem akart; hidegvérrel nézte az emberi dolgokat, kit-kit meghagyván értelmében, mivel látta, hogy ez mindegy. Egyáltalában való igazságot az embernek állapotára nézve nem

látott sehol gyakorlásban lenni, hanem csak szerzett törvényeket, szokásokat. A csupa természetben pedig tapasztalta, hogy minden igazság csak erőben határozott meg. Így végre ezeken fennhagyván, csak ült, szédelt e világban, mivel utolsó órája előtt meg nem halhatott.¹

Rába György.

¹ Tanulmányomhoz a következő munkákat vettem figyelembe: Pintér Jenő: A magyar irodalom története. — Beöthy Zsolt: A magyar széppróza története, 1887. — Eckhardt Sándor: Bessenyei és a francia gondolat. E. Ph. K. 1919—22. — Eckhardt Sándor: A francia forradalom eszméi Magyarországon, 1922. — Halász Gábor: A bihari remete. Nyugat, 1936.

VII. SZAKASZ.

Az ország pólgári testének állása és tagjainak eloszlása.

Az országnak pólgári teste négy tagokra oszlott el: pap, mágnás, nemes és királyi városok állatják össze, megkülönböztetett tagok lévén rajta. Az óltári szolgaságot a világ külső méltósággá tette, örökségbe helyeztette, javakkal ajándékozta. Más tekintetben ő fontolója az Isten előtt való érdemnek, idvességre vezető jócselekedetnek és kárhozatra vető gonosz tettetnek. Ő tudja, mi veszt el és mi által tartatol meg, kezébül kell, mintegy Idvezitőd után annak engedelmébül idvességed, kárhozatod kinyerned. A lesz, hogy az emberek halhatatlan lelkeknél fogva a másvilágon egyfelől örökké tartó gyönyörűséget, másfelől véghe-tetlen gyötrelmet találván fel, halálokon túl tett életeket testi világoknak elibe teszi. Majdnem minden ember igyekszik ezen a világon a másvilágnak élni, honnan természet szerint való következés által a lesz, hogy az emberek kötelességekben két egymással ellenkező világra oszlanak el. Valaki ennek a testi világnak él, a másikbul kimarad; aki pedig mennyország szerint vezérli magát e földön, megvet-

tetik és csúfja e világi embereknek, mivel az Istennek és Mammonnak is egyszerre szolgálni nem lehet. A kegyest gúnyolják a gonoszok.

De mivel nagyon alkalmatlan természetű érdemnek tanálták némelyek, hogy mennyországra nézve a testi országban sehogya se legyenek, a két ellenkezést egyeztetni kezdik illetéknépen, hogy országgal, koronával is lehessen e testi világnak hivalkodásai közt élni, úgy, mint veszendő dolgokkal, csak azért, hogy nagyobb mód lehessen általok az Úrnak dicsőségét felemelni és az idvességnek útját egyengetni. Következik, hogy a papságnak ez önnönmaga állítása szerint lelkivilágért kell mintegy kedve ellen is a testi világban uralkodni. Észerint lesz osztán, hogy a szegénységet gazdagságbul, az alázatosságot méltóságbul és az engedelmisséget parancsolásbul, uralkodásbul kell test szerint lélekbül ajánlani, papolni azoknak, kik mindég lélekbül beszélnek, testi képpen élvén és cselekedvén e világon.

Tehát az embernek világa, kötelessége, bölcsősága, veszedelme megkettőztetik, mely szerint az ég és föld között felfüggedve néz sokszor kétfelé, ha hazájához van-é inkább kötötve, vagy papjához, kibén halálán túl való életét, azaz nyereségét és vesztét nézi. A király minden világi szükségében elsőnek veszi a maga dolgát, mivel uralkodása földi és jobbagya testi. A papi nemzet és annak lélek által lett testi királya ennél fogva, hogy az em-

berek testestül-lelkestül mennek idvességre és poklokra, országlást, uralkodást, testet, lelket mind elfoglalja. Ilyeténképpen változik a főpapi rend minden országban attul megkülönböztetett nemzetté és oly külön kötelességű polgárrá, ki — ha a dolgok ütközésbe jönnek — tartozzon hazája, nemzete, királya, sőt apja, anyja ellen is harcolni, dolgozni, szolgálni sat.

Mi szükség itt, ezt mondod, mindezen régi, megunt okokra kiterjeszkedni, melyek gyűlölségesek és semmit sem használván azon célra, melyért leíratnak, csak azt rúgják fel szerencsében, ki őket, mint józan okokat oktalanul használni kívánja? Helyesen!

De a papi kar — első lévén az ország polgári testének részei közt, meg kell mutatni, szent rokon, hogy vérenek belső folyásában, külső állásában, formájában, erejében, gyengeségében, hasznában, házában mi és ki azon egész testre nézve, melynek szívéből tápláltatik, melynek dobogását ő ellenben szabadíthatja és folytathatja is.

Ezelőtt az egyházi szolgaság a római pápának is hívségére esküdött. Minden keresztény nemzetnél uralkodtak ennélfogva.

Megesett többször ezerszernél, hogy mikor a királynak dolga, java, akaratja a római szent széknek elméjével nem egyezett, a királynak országában élő papság a király és ország ellen dolgozott, a maga testét szaggatván, melyben mint tag, úgy tápláltatott. Mit felelsz, ha mondom, hogy az ország püspöke a maga ki-

rályát átok alá zárta, excommunicalta, mely eset az embert nemcsak az uralkodásra, de mindenféle kisebb-nagyobb hivatalra, sőt az emberekkel való társalkodásra is alkalmatlanná, érdemetlenné tette, ijesztő csudát és kárhozatot formálván személyéből még mindazok felett. Ezek szerint a papok minden országban Rómának céljátul, akaratjátul függvén lelkekben, hazájukhoz csak annyiba viseltettek hívséggel, amennyiben a római székhez tartozó kötelesség megengedte. Egész Európában tehát hajdan az egyházi szolgaságot papországnak és olyan különös papnemzetnek lehetett állítani, mely hivatalánál, azaz Istenénél, vallásánál, idvességénél, kárhozatjánál fogva az eklésia római, látható fejéhez lévén köttetve, királyának, hazájának dolgait (ha amazzal összeütközésbe jött) elátkozta, megvetette, ellenére törekedett. Egész nemzetet átok alá zárt. A világra jött gyermeket nem keresztelte, a templomokat bézárta, minden isteni tiszteletet eltörlött, a halottakat temetés nélkül a föld színén hagyta, nem esketett, nem gyóntatott, sat. Micsoda nép szenvedhetné az ilyen állapotot úgy, hogy minden világi dolgát érte inkább félbe nem hagyja és igazságátul el ne álljon? A királyt székitül, koronájátul megfosztották és ezen álmodott mennykövekkel hatalmának egeiből levervén, földönfutóvá tették. Sokáig kellett küszködni a józan okosságának, sokáig dolgozni a királyoknak, míg ez országgló hatalom e nehéz nyavalyatörésből

magát kigyógyíthatta, mely sokszor hirtelen törvén ki rajta, tűzbe, vízbe buktatta.

Teljes lehetetlenség az ország tagjának — ha Énok, Illés, Péter, Pál is — a király felett és az ellen senkinek is itt e földön hívséget esküdni. Viselnél-e testeden olyan szent kezet, mely akaratom ellen főbe verne ökölled? Nem lehet Isten nevében a király és ország ellen dolgozni és ügyére támadni azért, mert tudjuk, hogy az Isten hazád és királyod ellen mutatott tetteiben minden bizonynal nem gyönyörködik. Mely szerint mivel az Úr hoszszútűrő, el is nézi, hogyha pártütésednek közegette elkaphatnak, kegyes érdemedet halállal pótoljad.

Azonban tanáltathatnának olyanok, kik elévedett eszékben az Urat kívánván szolgálni, királyokat támadnák meg, mint ezelőtt vólt. Következik, hogy világra, sem Istenre nézve az országlás ellen hitetlenkedni halálos büntetés alatt nem lehet, nem szabad.

Vedd eszedbe már, hogy a pap tag nem mindenkor olyan tagja vólt az ország testének, mint a többi. Sokszor esett gutaütésbe Rómának szelétül, sokszor szaggatta a maga testét sat.

A római pápák világi hatalmára nézve a magyar nemzet és papsága, Európának szembetűnképpen minden fényes, tudós, hatalmas nemzetségeit, királtságait és császárságait okossággal, erővel, állhatatossággal felülha-

ladta. A legnagyobb mértékben megvakult buzgóságnak, a legsetétebb tudatlanságnak idejében se lehetett Rómának minden villámlásaival, mennydörgéseivel is végbevinni, hogy Magyarország adózzon néki úgy, mint a híres Anglia. A mi királyainkat soha üzöbe nem vehette. A magyar papság örökké nemzetéhez, hazájához vólt ragadva és ha valamely uralkodóban kifogást tett, nem Rómáért, hanem nemzete törvényes igazságáinak sérelméért cselekedte.

Úgy látszik, mert minden eset, idő bizonyítja, hogy a most itt szóban forgó dologra nézve a magyar nemzetnek vólt papostul együtt Európában legtöbb esze.¹ Nem is azért magyaráztam meg, hogy az országok testének paptagjai ilyenek vóltak, mintha a miénket is olyannak lehetett vólna kimutatni. Az emberi nemzet értelmének részegsége, kijózanodása

¹ Európának viselt dolgái között példákra kellene már végre kibocsátkoznom, hogy ez, az nemzetnél itt-ott, ilyen, olyan országban akkor, mikor az ország, király és papi kar között micsoda vetélkedések estek. De ezek nem e kis munkának állapotjához valók. Nézd a históriát: tele van vélek. Kezdd el Vambán spanyol királyon a legrégebb időkben. Nézd francia Nagy Károly császár fiának, a gyáva Lajosnak esetit, jöjj le Fridericus, Henricus császárokon, más uralkodókon, a szerencsétlen kis Konradinuson a páрмаi hercegig, ki gárdakoromban esett átok alá, midőn már Amalia hercegnasszonynak vólt, úgy vélem, jegyese. Úgy tanárod, hogy rettenetes vólt a papi kar a nemzeteknek, mivel ezen hatalomhoz is hittet köteleztetett.

jött, mely szerint a papi tag is mindjobban forrt a maga testéhez, vagy már egészben is hozzá kötötett.

Csak itt állapotdjunk hát meg, hogy a magyar nemzet önnön erejéhez, eszéhez, vitézségéhez bizván, apostoli királyának hatalma alá rejteztén, Rómától távol (mely dolog szerencsére szolgált) annak dörgéseit csendesesen hallgatta, félelem nélkül nézván, kiütött mennyköveit, melyek a messziség miatt útjukban elfáradtak s földre hullottak, vagy felénk utazni nem is kívántak.

De a török birodalomnak rettentő hatalma ellen a napnyugoti keresztény világnak Magyarország lévén óltalmazó bástyája, oka vólt a római okosságnak ezen vitézlő nemzetet szentségének kéméllő kezeivel tapogatni. Némely esetekben vóltak mégis mozdulások, de a koronának veszedelmére nem szolgálhattak.

Vége minden tanult embernek meg kell vallani, hogy a magyarországi törvényes szokásokon Róma kevésbé uralkodott. Az itt való papság, a magyar klerus is, hazájához, királyához való kötelességére nézve minden Európában élő nemzeti papok felett fénylik érdemével. Kevés érseknek, püspöknek fordult meg fejében a magyarok közt, hogy királyát átok alá zárja, mint érsek Beke Tamás cselekedett Angliában. Máshol pedig közönséges papok is elkövelték e nevetséges s egyszerűsmind siralmas eszetlenséget az uralkodó ellen.

A hazának törvénye a magyar papokat

fegyverbe öltöztette, hadi seregeknek tartására kényszerítette és a korona, haza mellett személyekben is véres ütközetekre szállította ki katonai táborozásokra. Evégre őket mint örökös földesurakat jószágba helyeztette. Már a magyar pap az országnak törvényes állásában valósággal földesúr és főnemes ember, honnan következésbe lehet hozni, hogy az ország gyűlésében a püspök, mint hazafi, földesúr, világi ember, vitézlő rend és katona, úgy ült s ingyen sem úgy, mint római szent. Mely szerint, ha reá teljes hatalmam vólna, papöltözetben papot az ország gyűlésébe megjeleneni nem engednék. Dolmányt, mentét, övet, kardot, kalpagot kellene felvenni és ily formában az ország táblájánál az ország dolgairul okoskodni... Elnevetted magad rajta, úgyé? De miért? Azért, hogy együgyű módon vagyunk szokásainkhoz ragadva, melyeket az idő szemünk láttára forgat fővel, lábbal össze s meg vissza. Miért ne lehessen az ország gyűlésében a főpap csak főember? A vallásnak ott pap különösen nem kell, kinek-kinek csak annyi szava lévén hozzá, mint a papnak. Az ország háza nem templom, benne tehát a papolás, misemondás nem szükség, hanem arrul kell okoskodni, hogy az országnak világi boldogsága micsoda eszközök mellett álljon fenn, míg vallásánál fogva mennyországi boldogságát utóléri. A hitnek belső rendit, tudományát a római szent szék és papi fejedelemség tudatlan, bűnös világi emberekre, nemesek gyű-

lésére, katona papokra, eretnekséggel megzavarodott katolikus tanácsra nem bízva, csak külső gazdagságáru és fenntartásáru van a szó. Mi szükség van hát mind e világiakban a reverendára? Ha a püspök táborba szállhatott, véres ütközetre fegyvert foghatott, miért láttasson csudának karddal, dolmányal az ország házában? Mihent a világ ebben megegyezett, hogy egy ember sokféle kötelességre, hivatalra eloszolhasson, miért legyen különböző képe, formája illetlenség azon, kiben valósága helyes dolognak tanáltatik?

De csakugyan az a rendelés, hogy egy püspök és szent atya az óltár előtt is buzogjon, áldozzon, vért is ontson és katonatáborban, életben az erkölcs romlásának sundaságát és bűneit olymódon szemlélje, hogy azoknak némely tekintetben részese is legyen, ijesztő törvény a két hivatalnak természete ellen, melyek mint egymással való örökös ellenkezések maradnak meg e világnak végéig. Hanem a magyar nemzet születésével, vérével csupa katona lévén, a papját is mind azzá tette. Imádkozz Istenednek, mond, de harcolj is, mert egyedül könyörgésért, fegyver nélkül az Úr győzedelmet nem ad. Akkor, ha Szent Péter maga száll vala alá mennybül, neki is kardot kötöttek vólna az oldalára. Lehetetlenség pedig hinni, hogy a szentség öldöklő katonaság, buzgó szentség is lehessen. Jó pap, jó katona sohasem vólt, valamint a győzedelmes hadi vezér is szívbeli törődésekre és áhítatosságokra,

s aféle penitenciatartásokra alkalmas ritkán szokott lenni, úgy a szent ember is vérontásra nem jó.

A főpapság első rend lévén, a világi mágnások következnek utánok. A királyi székek minden időben s minden országban ezek a legközelebbi való támaszai. De segedelmek gyakorta magát ellenkezésben mutatván, alig tanálad fel közöttte utadat, melyen elindulj. Ahol sok a tartománnyal bíró fejedelmi nagy ember, ott a király annál gyengébb szokott lenni. A földesúr, ha gazdag taksásokkal bír, annál erősebb, hatalmasabb; ezt a királyságra nézve visszájára vedd. El is követtek minden módokat és eszközöket az uralkodó famíliák Európában, hogy koronájuk alatt az oly hatalmas jobbágy vagy szolgaházakat eloszlassák, meggyengítsék és leszállítsák: Egy királynak sem akarátja azonban, hogy hercegi, grófi sat. házak, nagy jószágú famíliák trónusa körül ne tündököljenek, mivel ragyogó urak nélkül magán kívül maga mellett semmi méltóságot nem látván, a királyi szék fényessége általa megvakul. Vak nap az, tudod, mely maga körül sugárokat nem ereszt, hogy fényét azokban szemlélhesse. Uraság nélkül a trónus setét és pusztá. De egy királynak sem akarátja azonban, hogy olyan hatalmú szolgálói legyenek körülötte s alatta, kik királyi módra élvén, fegyveres népet tartsanak és bővséges vagyonoknál fogva a közép- vagy gyengesorú nemességet magokhoz kap-

csolják. Az ilyen hatalmas hercegi házak széjjel Európában, itt is, ott is a királyi famíliát székibül kinyomták, a magokét ültetvén helyére. Nem a királyságnak veszedelmesek, melyet örökké fenntartanak, meg nem maradhatván nála nélkül ők is rangjokban, hanem a királyi famíliának, melyet magoknál fogva változtatnak.

Franciaországban Klovis királynak maradékát, Silderik nevezetűt, első minisztere, Pipinus, székirül leszállítja, megborotváltatja és klastromba záratja, hogy Istenének olyan formában szolgáljon és nem úgy, mint király. De Pipinusnak maradékával is hasonlóul tesznek más, hatalmas hercegek éppen a Kapetusokig.

Végre a királyok az oly erős házakat meggyengítik, összetörik, ellenben pedig osztán Franciaországban ők emelik fel magokat a nép felett határ nélkül való teljes hatalomra. Ismét ezen az oldalán billent fel a mérték (mert az emberek sohasem állanak meg ott, hol kellene, hanem ott csak, ahonnan már odébb menni lehetetlen), mely dologbul a lesz, hogy a királyi famíliát székibül kiteszik és más famíliá fészkel be magát helyére császári nevezettel. Ezer példa oktatta eleitül fogva az embereket, hogy minden erőszakoskodás és rendkívülvalóság veszedelmet szül, mégsem tett soha semmit, míg a világ magátul nem okosodott. Mert vak a kívánság, és ez ösztön nem okoskodik, csak űz, szalad, kerget.

Minekutána Rómából a római keresztény császárt a maga hivatal szerint való alázatos papja szentül és kegyesen kiszorítja, Németországban ögyelegve a Burggrafokat, Markgrafokat, Landgrafokat itt-ott s a végekben addig teszi, veszi, rendeli óltalomképpen a közjónak is fenntartására, hogy ezek hivataloknál fogva az országoknak, melyek gondviselések alá bízattak, egyúttal örökös uraivá is lesznek. Eszerint a korona alól minden örökséget, tartományt kirángatván, a császárt érette császári pompával és a legfényesebb ceremóniákkal ajándékozzák meg. A királyi jussokkal és ranggal, nevezettel élő uralkodók ezt mondják: no, én a császárnak főlovászmestere leszek, én főasztalnokja; más: én főudvari kapitánya, sat. Hová kell nagyobb császári méltóság? Azonban csak ezt látod, hogy a főasztalnok asztalt sohasem terít, sem italt nem nyújt császáranak, a többi hivatalbéliekkel egyetemben, hanem mikor szolgálni kellene nekik, ex offo, szolgáljokat küldik el helyettek, ez hozzájárulván még szolgálásokhoz, hogy uroknak sohasé adjanak semmit esztendőnként a magok országának adójából, melyet szolgálásoknak közepette királyi módon bírnak. Ilyeténképen élnek az igen nagy és hatalmas mágnások a felettek lévő koronával, melynek az ő nagy erejek miatt mindig gyengének kellett lenni.

Magyarországban is a régi mágnásoknak eleje rettenetes volt a király előtt, ki szemé-

lyében, hatalmában közülök nehezen látszott ki. Az uralkodó hatalomnak magára való vigyázása mindazon nagy házakat innen is elszélesztette.

A mágnási kar fejében, nyakában, vállai-ban erőt, méltóságot mutat, mint az orosz lány, még mindekkoráig is. Odafent olyan élet mód-ját viselnek, mint a fejedelmek. Öltözetek, pa-lotájok, lakások, asztalok királyi. De lefelé mindég úgy vékonyul ő is, mint az ostor és an-nak csapószíja. Úgy hogy országunkban ez a mágnási fényes kar herceg Eszterházin, Bot-tyánin, gróf Pálfin sat. kezdődvén el, csapó-szíja báró Szopeken végződik, ki hivatalával kemencetapasztó és ruhájának minden da-rabja más-más nemzetbeli, mely szerint for-májával magyart, németet, katonát, oláhot, lengyelt sat. mutat. Nincsen olyan méltóság, mely ha sokáig áll, aljat ne verjen magának.

A mágnás kar országunknak gyűlésén, kü-lön asztalnál tanácskozik, egyetértésben lé-vén a nemesi taggal. A mágnás javaival, örök-ségével a vármegye kerületiben lakván, voksa is hazájának állapotjára nézve azon várme-gyének vokzához van köttetve, úgy látszik a dolognak sorján. A vármegye gyűlésében, an-nak táblájánál ülvén és ítélvén, egy voksnál többel nem élhet, az ország gyűlésére egyedül-valóságát mintegy egész vármegyét, különös királyi levéllel hívják meg. Eszerint egy mág-nás voksára nézve az ország gyűlésében vár-megyét visel. Tehát lakásátul, birtokátul,

azaz vármegyéjétül szavát megkülönböztetvén szembetűnő dolog, hogy ő csak rangjának üres méltóságábul voksol és nem hazájának törvényes állásábul. Ha ebbül akar voksolni, úgy a vármegye követségétül akarátját megkülönböztetni nem lehetne. De sok esetben ért más-képpen, mint az ország táblája. Azonban tudod, hogy egy emberben két akarat nincs. Soha az akaratot kettészakasztani nem lehet, mely szerint ugyanazon dologban egyik fél akarátja a másik fél akarátjával ellenkező tet-szésben legyen. Már az ország törvényes testé-nek állása mutatja, hogy a mágnásnak is ha-zája sorsához való voksa abban lévő birtoká-tul, földesuraságátul jöjjön, melynélfogva vok-sával földjétül magát elszakasztani nem le-het. De voksnak útja mégsem ez, honnan kö-vetkezik, hogy valahány ízben a mágnások táblája valamely országos dologban a több rendek táblájával meghasonlik, azaz a várme-gyék követségével, mindannyiszor magában megoszolhatatlan, egyetlenegy akarátját látta-tik kétfelé szakítani, hogy egyik felével taszi-gálván a másikat tegyen magábul kimagya-rázhatatlant. Lehetetlen is a mágnásoknak az ország követségével az ország dolgaiban mind-végig ellenkezni úgy, hogy egyik vagy másik tag általa gutaütésbe ne essen.

A felső mágnások éppen a trónus körül áll-ván, közelről látják a király akarátját, job-ban szorulnak, messzebb látnak, inkább hajol-nak. A követek az országnak széleirül menvén

oda, a királyi szék körül lévő dolgokat nem ismerik. Csak az instrukciókból kongatnak és innen származik néha az akarattal való ellenkezés.

Van még az ország tagjai közt egy ötödik tag, melyet személyes maga jelenlétének truccára „nincs itt“-nek neveznek. Ott van, szól mint követ (mert a vármegyék követei is követek, nem lévén jelen a vármegye). Semmi! Ezek ott vannak, de az otthon maradt mágánásoknak követsége nincs-ittség-nek mondatik. Alig lehet ezt a jelen való nincseniséget helyheztenni hogy és hová.

Ezek a nincsenek azért viselnek szomorú tekintetet, hogy a mágánásoknak nagy száma személyes méltóságában ott van. Már a nincsenek többnyire holmi aprólékos fiscálisokkal állván, visszatetszik, hogy a nagytekintetű jelen levő hercegekkel, grófokkal, bárókkal egy hangon beszélnek és vélek voksokkal mérkezzenek. Hadd járjon, ha képét, jussát, szavát és ezekkel egyetemben személyét is viseli gazdájának, de csak nem az. Hiába adja a sas által a maga képét a vércsének, mert a sasoknak személyes gyűlésében sas helyett mindenkor csak a maga kicsinységét mutatja és vércse marad.

Az ország mágánásai a palatinus előtt, első táblájoknál vetélkednek az ország dolgairól. Kedvetlen dolognak látszik, hogy itt valamilyen nincs-ott fiscális képviselő az ország személyes nagy embereivel kötődjön csak ennél-

fogva, hogy aki ötet oda küldötte, az is nagysás úr. Azonban micsoda tudósítással küldi el a nagyúr? Csak amit az ország végez, mond neki, hagyja rá kigyelmed. Egy voks annyi közt mit tehet? Azért vannak hát ott a nincsenek, hogy mindazon végezéseket helybenhagyják, melyeknek meghatározását tőlük senkise kérdi, vagy ha kérdi, csak azért cselekszi, hogy szavokat ne láttasson onnan kitagadni, mivel ott való szükségtelenségeket az ország szükségessé tette. Ellenben sok ott-hon maradott mágnás érdemes és tanult férfiakat választhat az ország gyűlésére maga helyett, kik használhatnak, ha úgy akarják. De mivel ez az abszentség csak oly helyén kívül helyheztetett valami rész az ország testén, mint valamely kiforrot hátú emberen a púpja, országos tekintetbe semmiképpen nem jöhet. Ugyanazért nagy tudományú s erkölcsű emberek ezt a nincs-ottságot nem örömezt vállalják, vagy ha felvállalják is, véle kevés zsina-tot tesznek.

Nemesi kar.

A nemesség az emberi nemzetnek közönséges vérébül ered, a mágnást nemes vér szüli. Már eszerint minden nemesség paraszt érdembül lévén, úgy esik, hogy a nemességnek parasztság a szülő édesanyja, a mágnasság ismét nemességtül származva, az emberi nemzetnek és paraszt természetnek onokája, a nemesség pedig annak elsőszülött fia és édes

gyermeke. Mégis az onokák méltóságokban mind a két renden lévő szüleiknek feliekbe tétetnek.

De Magyarországnak törvényes állását minden résziben, tagjában, ízében csak nemesség láttatik elfoglalni egyáltalában s egészben. Mert a voks, azaz a hazád sorsához szólható jussod azon országnak földjéhez és birtokához van, attul elszakaszthatatlanul köttetve. Miért nincs voksod más országban hazádon kívül? Azért, mert benne semmid sincs. Hiába jön a legnagyobb lord, muszka herceg hazádnak gyűlésére, nem lesz itt voksa. Akarmely méltóságos legyen a nevezett, voksot birtok nélkül nem adhat, kisebb-nagyobb tiszteletet szerez gazdájának csak és annak személyéhez köt hívséggel, akitül kapod. Következik, hogy itt egy mágnás sem titulusátul, hanem birtokából beszél s voksol. Már minden birtok vármegye kerületiben lévén, természet szerint következik ezen igazság, hogy a nemesi rendnek táblája a valóságos ország és hogy minden magyarországi birtokos a personalis ülése alatt voksol.

A hercegség, grófság és papi szentség minden birtok és földesurasághoz köttetett juss nélkül voksot nem adhatnak, mely szerint birtokhoz lévén a szó köttetve, minden birtokosnak a personalis alatt kell beszélni. Hiába ül a mágnás kar külön és felsőbb táblánál, mert mihent voksol, voksa az ország, azaz a nemes rend táblájához tapad és a personális előtt áll. Ezek

szerint az országnak törvényes állására nézve az ország gyűlésében a personális a primásnál is több ember, ha hetven kardinális kalap fedezi is méltóságos tetejét, mely méltóság úgy is semmiféle nemzetnek törvényére nem tartozik, sem birtokot nem ad itt senkinek, ha úgy nem bír, mint Eszterházi, Bottyányi, azaz mint magyar nemes hazafi, kit osztán hercegi nevezettel emeltek méltóságra, szóval, mely méltóság uraságának csak bokkrétája, ha az élő testet kiveszed alóla, magától földre esik. Mi az a birtok nélkül lévő méltóság, valamely nemzetnek tanácsában, hol a hazának állapotjárul okoskodnak? Mi szava van a semmihez? Ezek szerint csak valld meg, hogy a nemesi rend táblája az ország.

Amely familiák örökségeiket utolsó lábnyomig eladják és semmisen magokkal maradnak, vokok is, úgy látszik, füstbe megyen valóságára nézve. De megmarad azért, mert fegyverrel szolgálhatnak, hivatalt viselhetnek reménység alatt élvén, hogy még vagyonok közé férhatják bé magokat és atyjaiknak érdemét fiúrul fiúra használhatják. Egyébiránt a polgári semmisségben élő emberek csak proletáriusoknak vétethetnek itt is, mint a rómaiaknál.

Tudod-é, miért nem élhet országunk gyűlésén a paraszti sokaság személyes vokssal sem követjében, sem magában? Azért, hogy nem birtokos, nem földesúr, hanem a nemesi karban

élő nemzetnek örökös árendása. A nemesség sem veheti el tőle földjeit, de ő sem teheti soha, hogy attól ne szolgáljon és ne dézsmáljon.

Az ország tagokra osztotta el magát úgy, mint az emberi természet tett magával a természetben, de a test megoszolhatatlan. Lelketlen vólt a törvényes társaságot oly lábra venni, hogy benne az emberek mind egyenlő sorsban, karban, birtokban legyenek. Méltóságra, nemességre, parasztságra, papságra kellett a népnek megoszlan. Már igaz az, hogy egyik tag a másiknál szebb, méltóságosabb s felsőbb, de szükséges vóltokra nézve az egész testnek megmaradására egyenlőül elmúlhatatlanok. Fejeden van az emberi méltóság, lelkednek bölcsesége, esze, okossága, tüzes szemeiden ragyognak ki annak sugárai között, vagy csendes világának mélységében láttatnak elmélkedni. De lábaidat, akár karjaidat szaggassák ki testedből, mindenestül fogva oda vagy, szemeddel, fejeddel, eszeddel kitűnsz a testben élő emberek közül. Így van az ország is tagjaival.

Továbbá az országnak méltósága, úri valósága, törvényes szabadsága, földesurasága, örökségének természeti, egyetlenség valósága és fundamentomoszlopa a nemesség lehet csak egyedül. Herceg, gróf, báró, püspök, kardinális, akármilyen, de az ország törvényes állásában csak nemes ember és földesúr. Következik, hogy az ország mágnásai nem úgy urak, mint grófok s hercegek, hanem úgy.

mint nemesek.¹ A nevezettel való méltóság a valóságos földesúri jusson és törvényes szabadságon csak úgy áll, mint bélétt mentén a paszománt. Nem azért van odavarrva, hogy melegítsen és a testnek, egészségnek hasznára legyen, hanem hogy pompát, fényességet mutasson, ami természetre nem tartozik. Így tehát a mágnásság és méltóságos nevezet nemzetednek csak gyöngyös forgója süvege mellett és gyémántos gyűrűje ujjában, azaz nevezetekben ezek, valóságokra nézve pedig csak nemesek és ez a csak elég, mert többet üt a hercegség és eminencia nevezetknél.

Magyarországban régen a méltóság csak hivatalokhoz vólt köttetve. Személyében különös úri magával minden ember csak nemes ember vólt, annak ismertetett s neveztetett. Nohát, hazádnak törvényes szabadsága nemes vérben, vitézlő érdemekben állott fel, nem hercegi s grófi nevezetekben, mely méltóságos nevezet minden földesúri, azaz nemesi birtok nélkül legnagyobb gúnyoltatására szolgál annak, ki véle élni kíván. Úgy tetszik, mintha valamely

¹ A monarchiai uralkodás formájában a herceg, gróf, báró s más nagy nevezetek szokás által természetté változott. Ellenek okoskodni, hogy ne legyenek, egyszersmind nevetség és eszetlenség vólna. A mágnások a királyi széknak pompái és a nemzetnek fénye, dísze, óltalma. Csak ezt akarom próbálni, hogy itt a nemesi jusson áll. Továbbá, hogy a gyengesorú főnemesben bolondság méltóságot pénzen venni, hogy tekintetes úrbul tegye magát méltóságos koldussá.

halottat öltöztetnél fel fényes ruhába és menyegzői köntösbe.

Más tekintetben a nemesi rang, ha arra elégséges jövedelemmel birt, mindenféle országos nagy hivatalt viseltetett. Nem kellett hercegi nevezet reá, hogy valaki palatinus legyen s úgy a többi. Eszerint a nemes karnak feje fejedelmi állapotban vólt, az alsó hegyi és vékony csapója pedig gubaszórral is pattogott. Fejedelemségre, szegénységre kiterjedett. Nekünk sokkal kedvesebb lehet a mágnásságnál, mely méltóságnak a maga természete szerint szegénységet mutatni nem lehetne. De a nemesnek a szegénység nem oly illetlen, nem szolgál oly nevetséges és más tekintetben siralmas megaláztatására, mint a méltóságos úrnak. Azonban látod, hogy a mágnásoknak és méltóságoknak is csak oda nyúlik a csapószija, hová a nemeseké, báró Szopeken és más olyanformákon állapotván meg. De mikor csak a felső és nagy fizetésű hivatalok adhatják a méltóságos nevezeteket, minden méltóságos vér megfelelhet a nevének. Mely szerint okosság vólt a magyar nemes nemzetben a méltóságot csalhatatlan jövedelemhez ragasztani, mint hivatal nélkül élő magános emberekre fiurul fiura siralmas örökségül tolni, hogy a sok osztózásnál, halálozásnál fogva maradékai örökségeiben elfogyatkozva ekéjének szarván méltóságos tekintettel vontasson barázdájában előre, vagy familiája nagy emlékezeteinek rovására éljen alamizsnában az urak körül, itt-ott

szédelegvén a szobákban, hol az inasok taszítják fel nagyságokat rajtok nevetve.

A nemesi sors országos és közönséges, egyik nemes illendőséggel dolgozik, gazdálkodik, szánt, vét és ügyében, sorsában senki meg nem botránkozik, sem állapotja néki gúnyoltatásul nem szolgál; a másik nemes hat lovon, hintón megyen el mellette s azt is megilleti. Eszerint Magyarországnak törvényes állásához a nemesi kar vőlt alkalmaztatva, de természetire is tartozott. Hanem a nemzetek szintén úgy vannak, mint a magános emberek, hogy gazdagodnak, pompáznak, mindaddig költvén a szükségtelen dolgokra, míg általok szükséges életek módjátul meg nem fosztatnak, hogy igen nagy világosságot kívánván egy-két lobbanással mutatni, mint szalmatűz, azon túl állandó setétségbe essenek, Garának, Laskainak is maradéki a nemes soron szántanak, vetnek, az igaz, de a mágnás soron is szaporodnak a Szopekek. Itt pedig csúfosabb az eset, mint amott. Akármicsoda tanult embert bátorkodom a világon vélem szembe szólítani, ha mindezen pompás nevezetekben az ország bóldogságából egy hajszálnyit meg tud mutatni úgy, hogy okos ember véle megelégedhessen. Csak a lesz végre, hogy eddig tekintetes nemes szegényeket látunk, ezután pedig nagyságos rongyosokon fogunk nevetni s szánakozni.

Nevezetünknek felemelkedésével gyalázatunk is verset fut s egyenlőül nevededik. De az ember alsó végivel akárhol legyen, nem gon-

dol, csak fejét tarthassa fenn. Lábaival sárban tapod s több része el nem mocskolódik általa. Aki méltóságával jövedelemben maradhat, ragyogjon. Aki abbul kiszorul, cappeljon, siralommal vonszolván méltóságát, gyalázatját maga után inségeinek közepette.

Nemes mágnás.

Valamennyi főnemes ember az országnak fő hivatalaiba helyheztesik, mind mágnásnak mondathatik. A királyi táblának, septemvirátusnak, consiliumnak, kamarának, cancelláriának főnemes férfiakbul álló tagjai valósággal mind nagyságos és méltóságos urak, hivatal szerint való mágnások. Ezek tehát szolgálatjoknak méltóságánál fogva mágnások, a mágnások pedig törvényes szabadságokban, polgári minden jussokban vannak úgy, mint nemesek, honnan következik, hogy egyik az, mi a másik és csak szóban van a különbség, mely dolog — mikor az országnak ügyérül van a beszéd — semmi tekintetkülönbséget nem érdemel. Mégis némely gyermeki kevélységet mutató született mágnásnékban feltanáltatik az a szánakozásra méltó csekélység és országot sértő eszetlenség, hogy a nemes karban lévőket megvetéssel nézzék és mint tőlök megkülönböztetett alávaló sereget vagy éppen ellenséget tekintsék. Ó tudós asszonyom, mindég nagyságos vér vólt az a nemzetség, melybul méltóságos asszonyságod eredett és származott? Nagyságodnak atyjait nemes vér szülte,

nemesi érdem tette grófnévá is. Micsoda bölcseséggel mutatja ki, hogy jelenvaló méltóságára nevetséges személyében érdemetlen, minnekutána méltóságát azzal kettőzteti, hogy eredetire köpdössön és sírjokban fekvő eleinek utálja meg azon nemes érdemeket, melynél-fogva ő csekély erkölcsében is méltóságosnak mondatik? Tudod-é ezeken kívül, hogy e szó, nevezet, hogy nemes, minden nyelvben egyszersmind érdemet is teszen? Hogy a királyok erkölceit, szívét, cselekedeteket is dicsérik így, hogy nemes szívű, nemes erkölcsű, nemes cselekedetű. Ha mondják: nemes tulajdonságú, nemes erkölcsű halandó, mit értesz rajta? Derék embert, emberséges hazafit, szomszédot, barátot. Ha mondják, már ez bárói ember, grófi ember, hogy veszed? Értheted rajtok, hogy nemes erkölcsű? Csak ezt gondolod, hogy cifra ember, gazdag és lakajos úr, kit nagysággolni kell. Tehát a valóságos méltóság annyira nemességben terem, hogy minden elég jövedelemmel bíró főnemes és régi házból való embert lehet méltóságosnak nevezni, vagy az olyan falusi kunyhókban kucorgó szegény bárókat s grófokat se mondják méltóságosoknak, kik magok is szégyenlik, hogy azok.

A születéssel, nevezettel való mágnások és a hivattal azokká lett főnemesek közt, ha vételkedés, idegenség, kölesön truccolás és útálat támadnak, mindkét félnek egyenlőül romlására szolgál. Az olyan ember kíván e tekintetben zürzavart okozni, ki — a közmondás

szerint — csak az orráig lát, ki jön, megyen, mint holdvilágra mászó, de nem tudja, min áll hol jár, s mi tartja fenn?

Királyi város.

Mentül több törvényes szabadság tanáltatik egy országban, annak nemzete annál bőldogabb, nemesebb és dicsőségesebb.¹

A királyi városok a királlyal és királyi tanáccsal leveleznek. A magok ügyében magok ítélnék. Földesúri pálca, esküdt, szolgabíró nyugodalmát nem siggatják, tekinteteket megaláztatásra nem hozzák. Innen van, hogy a királyi városoknak bírái, lakosi felemelkedést mutatnak, ők földesurak, mint a nemesi tulajdonságoknak és azok méltóságának részesei.

Valamely embernek vállain mindenféle büntető pálca csépelhet, soha az az erkölcs méltóságának ismeretire el nem juthat. Mentül nagyobb megaláztatásban él az ember, annál esekélyebb emberi valóságra kell néki alá szállani. Minden királyi város nagy költséggel él, de inkább ad, fizet utolsó vagyoniáig is, mint az uraság hajduja javait motozza, tyúkját, juhát, bárányát, veteményét számlálja, rabotára botozza sat.

Szomorú állat az ember, ha soha, sehol fejét fel nem emelheti és ha emelné, főtetőn ütik. Minden népes és birtokos város kinőhet az

¹ Nem mondhatod, hogy annál báróbb és annál grófabbb ország.

ilyen sors alól. Nem is illik többé a dolgok természetéhez, hogy oly tehetős, tanult és felsőbb tapasztalás közt, mint egy úri módon nevelt embereken s familiákon durva, vad erkölcsű és ostoba uraság hajdui uralkodjanak. Nincsen olyan főember, kinek elég tekinteti legyen arra, hogy Debrecen városát mint taksását bírhasa.

A királyi városoknak szabadságok ebben áll, hogy magokat a földesúri pálca alól kivéven bírói székek legyen, hol lakosaiknak tetteket ítélik. Tömlöcöket, hajdukat, katonákat tartanak, életet, halált mondanak ki a bűnösnek és mindenféle testi büntetést. Szolgálatjokkal, adományaikkal magokat a király előtt szemtül-szembe érdemesíthetik, minden mások ajánlásán kívül. Akármely szoros és kérdések közt forgó állapotjokban a trónus előtt is tulajdon pennájokkal, nyelvekkel magyarázhatják s menthetik ügyeket. Erdőt, mezőt, hegyet, vizet bírhatnak örökségül, mint törvényes földesurak. Mindezek úri méltóságot mutatnak. Az adó, szolgálat tekinteteket rólok le nem veszi. Másutt¹ minden grófok, hercegek esztendőről esztendőre adóznak és emellett kegyelmes, méltóságos személyek maradnak. A korróna terhe senkit meg nem kisebbít.

Debrecennek csak az a szabadsága van Magyarországon, ami Londonnak Angliában. Debrecen is maga adja fel királyának, mivel

¹ Csehországban, Spanyol-, Muszkaországban sat.

adózhathat esztendőnként, London is. Azonban egyiknek sincs arra szabadsága, hogy ha semmit sem akarna adni, nem adózni, elégséges erővel s igazsággal élhessen. A lakosok nem nemesek csak annál fogva, hogy királyi városban élnek. Ha gonosztévőkkel lesznek közülök némelyek, tömlőkre záratnak s pálcáztatnak. Helyes! Ezáltal a városnak földesúri és bírói méltósága még inkább emelkedik, mint kisebbben.

Mindezen okok szerint a királyi városok azon országnak és nemzetnek díszére, gazdagulására, hasznára szolgálnak, melyben feltanálthatnak. Németország hajdan, minekutána rabi szolgálata, szoros jobbgysága és a szüntelen való hadakozása által a kegyetlen uralkodók által földhöz veretett, járma alól felszabadult, a városaiban kezdte magát felemelni. A népes helyek szükségben esett uraiknak sarcolása alól pénzen magokat megváltották. Szabad városok emelkedtek fel a vérrel, tűzzel elborított országnak omlásai közül. Mezei munka, kereskedés, kézi mesterség, baromtartás imperialis városok által kezdettek lábra állani, kiknek verejtékekben a hatalmas kezek már erőszakos ragadozásokat nem tehettek. Nevelést szerettek magok közt, oskolákat rendeltek és a tudományokat apolgatni kezdték s végre felemelkedésbe is hozták.

A terméssel gazdag vidékeket, tölök vagyonaikat beszédvén, pénzzel töltötték, gazdagodtak és gazdagítottak. Mindazért, hogy rabi

szolgálatjok alól felszabadulván erejeket, esze-
ket, szorgalmatosságokat önnön előmenete-
lekre és a közjóra fordíthatták.

Mennyi adót fizet és mennyi szolgálatot te-
szen csak egy királyi város is, hogy szabad, a
közjóra? Jobb lenne a korona s haza részirül,
hogy egy földesúr húzná el magának temér-
dek munkájoknak hasznát, hogyha fukar, lá-
dára zárja, s ha pompás vagy buja, cifra szer-
számokra, drága árú, haszontalan házi búto-
rokra, továbbá parázna asszonyokra veszte-
gesse el, hogy erkölcsének sundasát annyi
embernek verejtékében mossa haszontalanul
és érdemtelenségét amazoknak rajtok kicsa-
fart keresetekkel koronáztván meg, a körül
lévőknek mint imádást érdemlett önnön nagy-
ságát mutogassa? Melyik herceg van a koro-
nának annyi segedelmére, mint Debrecen?

Mindezekbül kinézheted, hogy a királyi vá-
rosok eleitül fogva hazának, királynak (mert
ez mindegy), tudománynak, erkölcsnek és
amellett az emberiségnek díszére és előmene-
telire szolgáltak.

VIII. SZAKASZ.

*Egy nemzet: egy ország; egyforma uralkodás:
egy akarat és egyenlő boldogság.*

Egy olyan nemzet, mely fajzásában széles
kiterjedést és temérdekséget mutat, országgá
változik. Mihent a sok különös magában élő

ember országot teszen, uralkodást csinál és olyat, melynek kútfeje a maga bődogságának kívánása legyen. Ez a kívánság magát akaratba rejti el, mely akarat munkára, cselekedetre bocsátkozik ki. Már, mivel minden ember bődogsága után fohászkodik, annak elérésére is törekedik, honnan a lesz, hogy senki a többi ellen nem boldogulhatván, kinek-kinek közjóra kell akarni. Így támad a közjó, közakarat. Valaki ezentúl a közbődogságra és azért semmit sem követ el, ellene állhatatlan igazság, hogy a társaságbul kitöröltessen, vagy munkára kényszeríttessen, mely állapotban ha ez utolsó nem lehetne, csak azért is megölhetne a törvény valakit, ha erőben, egészségben lévén, a közjóra magát nem fordítja. Mert napról napra táplálván, ruháztván magát, naponként kényszerítetik lopni vagy csalni. Így tehát a bűnt magát választván rendes életmódjául, magának oly vétkes, mint maga a véték, mely szerint veszni kell néki. Ez a közjó.

Már egy egész nemzet uralkodása módjában, mely bődogságának eszköze (egy akarattá változván) személyes testének sokaságában is csak egy embert mutat. Pólgári állatjában egy, személyében pedig több-kevesebb milliom lehet. Mivel tehát az uralkodóhatalmat örökké sokaság szüli, az uralkodás a népnek lévén természet szerint való gyermeke, ijesztő értelem és vad eszetlenség állítani, hogy az országnak, mint szülőanyának, származása iránt akaratja és hatalma kezénél, értelménél ne lehessen.

Következik, hogy akármely nemzetnek is, mikor közbóldogságáruul és országos hasznáruul tanácskozik tagjai által, szüntelen a közakaratra kell nehézkedni, mivel ha ez magában ellenkezésekre megoszlik, célját, tárgyát, azaz a közjót maga elől elveszti. Ugyanazért valamikor valamely uralkodó népét némaságra, tehetetlenségre kívánta vetni, hogy pólgári életét halálába fojtsa, mindenkor arra törekedett, hogy az országnak pólgári testén lévő tagjait fordítsa egymás ellen, mely eset által a népet erejétül megfoszthassa és ezen gyengeségének idején megkötözhesse. Eszerint cselekedett Cezár, mikor a tribunusokat a tanács és Rómának nagy emberei ellen felgerjesztette.

Akármely nagy indulatban légy, akárhogy s mint láttasson a dolognak fekvése előtted, de a többivel való megegyezés miatt el kell mellőle állanod, mivel a meghasonlásnál veszedelmesebb dolog hazádra nézve nem lehet.

Mindezen okokat azért kellett előre bocsátani, hogy lépésről-lépésre mehe ssünk célunk felé. Nem lehet a dolognak lábáruul egyszerre fejéhez ugrani, mert minden egyéb tagja ismeretlenül marad.

Gyere már most vélem a diétára; lássuk, micsoda tagokbul áll és gyengeségét kezünkkel megtapogatván, vizsgáljuk erejét más oldalon.

Klerus, mágnás, nemes, királyi város az az ország, mely személyében vagy részeiben négy, testében egy.

A nemzet egy lévén, egy akarat által keresi a maga javát, ez az akarat lett törvény az országban. Valamint egy ember két egymással ellenkező akaratban nem élhet, úgy a nemzet sem. Törvény az, mely az országnak kívánságát, akaratját megmutatja.

Minden ember a maga kívánsága szerint akar boldog lenni, a nemzet is. Mihent olyan dolgot tolnak nyakadra szerencsés állapotul, melyben unalmat, terhet, kedvetlenséget érzesz, bármely boldogságnak vétessen is a mások értelmében, néked csak bánat, bú, mivel érzékeny voltodat siralomra veti. Mi hát az ilyen dolog? — ezt kérded. A király akárhol is boldogságát abban találja, hogy sok pénze, temérdek katonája legyen, az ország a maga javát ebben keresi és érzi, ha adója, terhe annyira nem nevededik, hogy kedve ellen reá tett királyi szerencséje földhöz ragassza. Az emberi értelemnek mindenféle bolondsága és magával való ellenkezése megvan a természetben, de olyan csudálatos makaesságú bolondot sehose tanálsz e világon, ki boldogságát annál nagyobb nevedésében lenni lássa s higyje, mentül többet szolgáltatnak és fizettetnek véle. Mivel már az emberi természetben megelégedés nincs, a király is mind ember lévén, valamig látja, hogy van még mit honnan venni, örökké kér, kíván. Hadd járjon, ha mondjuk, hirdetjük előtte, hogy te felséged, uram király, úgy erős, gazdag és dicsőséges, ha népe szabad és nagy szolgálat, adó alatt nem pusztul, ezt a

miniszterek szép manérral veszik, de magokban nevetik. Tudják, hogy valahol a tetszés, akarat és parancsolat akadályt semmiféle nem tanálhat, annál sebesebb módok által teljesítetik. Azonban sem király, sem miniszter nem hívén egy is e világon, hogy a világ bődögságával ellenkezöképen akarhasson, minden országos bődögságot ebben helyheztet minden uralkodó, hogy csak a legyen meg, amit ő akar. És ez az az eset, melyben az embereket valójában nyomorultaknak lehet mondani. Sohasem tudnád egy hatalommal is előre elhívetni, hogy hibázik, míg esete földre nem teríti, akkor ha monddod, vállat vonít és hibáját az örök végezésre tolja. Eszerint a hatalmas magában gyengeséget nem ismer és ha van, felküldi innen az egekbe, ennél fogva, hogy minden nagy eset isteni rendelésből jön. Ellenben ha dolgával győzedelmes, érdemének tulajdonítja és véle maga dicsekszik úgy, mint némely orvos, ki ha beteget meghal, isteni akaratra veti, melynek patikaszerrel ellenállani nem lehet, ha pedig felgyógyul, tenyerével hasát üti, mondván: itt az ember, ki a halált életre hozza.

Mindezek szerint kinézed már, hogy hazádnak országos gyűlésén micsoda erő ellen legyen a küszködés. A minisztereknek örökre változhatatlan és egyetlenség céljok ez, hogy a koronának kincsét, erejét mentül többre, nagyobbra nevelhessék. Az emberek nagy számmal személyes szerencsét, tekintetet keresvén, hazájoknak közjaváru ideig megfelejtkeznek, mivel

ezt minden időre s örökre megfelejtteni lehetetlen. Rangot, hivatalt, birtokot egyedül a király kezéből lehet kapni, mely szerint az uralkodó az embereket ösztönöknél fogva szorongatván szívekben, kinézheted, hogy nemzeti ortalomra csak azok maradnak, kik sorsok szerint sem előmenetelt nem kívánnak, sem a veszteségtől nem félnek, azaz senki. Nohát, a királyi tetszésnek kell segedelmére lenni, mert ez segít. Akik pedig a gyűlésben olyan halandók, kik sorsok, tulajdonságok szerint sem félnek, sem remélnek, azok minden szó, munka és cselekedet nélkül csak néma mozdulásokkal mutatják ott magokat, mint a kísértetek. Emellett teljeseedik bé Európában emberi emlékezettől fogva mindenütt a korona tetszése. Emellett is fordul fel végre annyi királyi szék, melyeknek omlásaira a miniszterek mindég háttal forognak.

De nagy itt az okosság, mesterség, tettetés és vigyázás. A törvényes szabadságnak fogyatkozását, a tehernek nevelkedését a miniszteri elméknek mindég a haza boldogságának színével kell béfesteni és előadott szerencséjével úgy megfűszerszámozni, hogy akik abban lélekzenek és véle élnek, fojtó szagát ne tudják, ne érezzék. Ez igen nehéz szakácsság és festő mesterség. Csak reáfogja osztán az ember sok-sok kínjában, hogy a dolog az, amit elibe festettek, de magában ránevet.

Azonban a birtokosoknak minden ígéreték és fenyegetések mellett is jövedelmeikről el-

felejtkezni nem lehet. Kiállanak a személyes szerencsére és méltóságára mosolyogván, de a bástya alól s a setétről ellene lövöldöznek. A miniszter azon dolgozik, hogy ezek jószágaiknak, azaz jövedelmeknek terheltetését pompás szerencséjeknek ismerjék, ezek is abban fáradsznak, hogy a miniszter négy szemközt vélek megtett beszédekét mind igaz eltökélésnek vegye.¹ Mikor hív barátja fogadásai után tőle kimegyen, ez odabé nevet, hogy reászedte; amaz is nevet útjában tőle távozván és szívében így szól: azt tudod, megnyertél, eleget tronfoltál üres kártyával, melyben vaknak vetél, nem láttad, hogy a félszemem nyitva volt. Megnyertél, hanem dántessel fizetlek.

De a minden határ nélkül levő teljes hatalom sehohsem is a népnek szabad akaratjából lett azzá e világon, hanem a koronának megsokasodott ereje által, mely a nép hatalmával ültette földre a népet.

Úgy tesznek tehát némelyek, hogy ígérettel rangot, szerencsét kapjanak, de azonban más oldalon szerencséjeknek, tekinteteknek egyetlenegy örökös fundamentomát, azaz jószágok jövedelmét, hogy megtarthassák, azon fáradni meg nem szünnék. Mind okos, mind bolond ki-

¹ Megjegyzésre való dolog, hogy miniszteri ékesen szólás és elálltató beszéd által soha egy nemzet se vesztette s ajándékozta el Európában a maga törvényes szabadságát, hanem mindég hatalomnál fogva fosztatott meg attul, akár merről ült legyen fejére az ereje felett való erő. Annyira tudja érezni minden nemzet, hogy miben legyen boldogsága.

nézte már, hogy a jószág és jövedelem nélkül maradott méltóságos nevezet csak az éhséget duflázza és a gyalázatot neveli, nevetséget is ragasztván hozzája, melynél siralmasabb sorsot e világnak sokrétű viszontagságai közt nem tanálhatsz. Nézz széjjel! Mennyire törekednek az emberek fényes tekintettel, ranggal egymás fejére mászni, bódogságokat a földön felejtven. Nézd, hogy sírnak mérgökben, hogy hullanak, bukdosnak nyaktöréssel alá, mégis örökké felfelé másznak, mintha nem a földön, hanem a fellegekben volna lakások. A lábod alá nézz, mert amin állasz, a tart meg.

Nincs nyugösebb dolog, mint a jószágatlan nagyúr és vakszerencse fia, mint a semmiségből egyszökéssel világra jött ismeretlen és csekély születésű emer, kit kicsiny hivatalából az urak azért visznek fel a magok fejére, hogy előttök hason csúsz és segedelmekért sírva reménykedik. Nem látják, hogy az ilyenek tulajdonsága alacsonyság, mivel az erkölcsi méltóságot minden szántsándékos megaláztatás magából kirekeszti. Felemelíték, osztán fricskát ad és hajatokat húzza, mihent hatalomra lép. Minden jószág nélkül felemelkedett ember kedvetlen legyen a nemzetnek. Vagy ha szerencséje, akár érdeme oda teszi (ez utolsó ritka eset), azon kell igyekezni, hogy jószágra kapjon. Látod, hogy a földesúri birtok, jövedelem, szép örökség és gyermekek szülik a buzgó hazafit és törvényes szabadságszerető embert. Akárhogy kapkodják a hivalkodó emberek

világi tekinteteket, mulandóságokkal haszontalanokodva, de a természet csak első mindenkor. A szabad jövedelem valóság, de a nyakadba akasztott kereszt sokszor földre húzott. Valaki a magáébül élhet, független, szabad és ha okos, minden világi boldogságát kezében tarthatja, mert a boldogság egészségbül, szabadságbul, kenyérbül áll, a többi magamutatás. De valaméddig szerencsédet, vesztédet uradnak humorábül kell naponkint kinézned, boldogságod szüntelen tartó rettegéseid közt kevéssel több a semminél. A törvényes szabadságban élő jószágos hazafi nagy ember a maga házánál. És ennél fogva van, hogy minden nagy ház, főnemes ember itt Magyarországon valahogy úgy fejedelmeképet visel udvarában, ha nyöszörögve kell is kimondanom.

Mert az országnak segedelme pénzzel, akár fegyverrel legyen, senkit emberi méltóságában meg nem alacsonyít, azaz szabadságában, mivel tudod már, hogy a valóságos és igaz méltóság csak szabadságban vétetik. Különben a hercegi s más nevezet enélkül inkább csúfolódnak láttatik, mint felemelni. Mit érhet az olyan méltóságos muszka rang, melyet deresbe tesznek éstekintetig görcsös korbáccsal pótolják?

Akármennyit adsz, fizetsz, szolgálsz hazádnak megmaradására, ha nemzetednek szabad végezése szerint lett és törvénybül megyen ki, fejedelmi méltóságodat meg nem sérti, mert a te tetszésed is ott lévén nemzeted tetszése közt, terehviselésed a magad javáért, szabadságáért

szabad akaratod szerint esik, ezt hozzá tévén még, hogy nincs oly haszonvétel és méltóság e világon, melyet minden teher és költség nélkül fel lehessen tartani, ha mogol is valaki. Mindent szabad akarattal követvén el magadért, semmiféle magadon kívül élő szabad akaratnak nem vagy rabi szolgálattal alája vettette és ugyancsak ez az, ami pólgári létedre fejedelem formát fest.

Ez már az a méltóság, nemzeti rang, szerencse s uraság, melyet eladni annak, ki véle bír, e világnak minden kincséért sem lehet. Hiába gyémántozod, aranyozod, csillagozod és méltóságolod fel magadat, de ha sorsodra nézve nincs benned szabad akarat, mindég siralmasabb képet viselsz egy genevai gombkötőnél, kihez hazája törvénye ellen szólani parancsolattal nem lehet, mely törvényben az ő akaratja is benne nyugoszik. Csak azért vagy nagy úr, hogy uradnak rajtad való hatalmát mutassad annál ragyogóbb színben, azokon bosszulván megaláztatásodat, kiket a főhatalom neked is alád vét, hogy fejeken taposván, általa méltóságos fejedek lévők üstöködnék húzását annál inkább felejthesd.

Nemzeted törvényének, méltóságának és boldogságának fenntartására rendeltetett hát annak országos gyűlése. Minden közjóruul tanácskozni kell, mert a közönségesen egybe tett erő tartja fenn. A közönséges erő sok ezer apró különös tehetségül lévén öszsehúzza, valaki erejével, pénzével a közjóhoz járul segedelmül,

igazság ügyé, Isten és természet szerint, hogy a dolgok folyásához szava legyen. Micsoda siralmas állapot, mikor minden emberi méltóságod ebben határoztatik meg, hogy fizess és hallgass!

Eszerint a közböldogság ezt kívánja, hogy közönséges erő tartsa fenn; a közönséges tehetségre pedig közakarát kell. Ez osztán az, amit nemzeti tanácsnak nevezünk. Tehát pap, mágus, absens vagy jelen való senkiség, királyi város, circulus, akármi s mennyi, mind egy akarttá kell változni, mivel a haza terhe kinek-kinek egyformán száll fejére. Következik, hogy az ország gyűlésének legnagyobb bölcsesége, legszentebb kötelessége, legnemesebb polgári tette, érdeme, leghasznosabb munkája ebben áll, hogy magát minden esetben magával meg egyeztesse, valahol az uralkodó hatalom a maga tetszését minden akadálnak, ellenvetésnek felibe kívánja helyheztetni, odanéz, hogy az elibe húzott kerítésen nyílást hol és hogy csinálhasson. Kérdésen kívül ebben van előmenetele, mihent azon tagokat, melyek által a testnek ereje dolgozni szokott, egymás ellenébe szegezi. Míg ezek magok közt magok ellen küszködnek, a hatalom fejekre ül, azt mondván, hallgassatok már. Ezt kívánja hát a határ nélkül valóságra célzó hatalom, hogy az előtte fekvő erőt magával meghasonlásba hozza és gyengeségén győzedelmeskedhessen. Már ezt feltévén és megcáfolhatatlan igazságnak ismervén, hogy nincs e világon

uralkodó olyan, egy személyben, sem százban, mely ne igyekezzen hatalmát minden akadályok alól feloldozni, mely szerint szabadon parancsolhasson, természet szerint való következés belőle ez is, hogy minden nemzetnek törvénye szüntelen tartó penna, ok és szóbeli harcban, csatában legyen az uralkodó hatalommal, mely azt szüntelen szorítja, fogyasztja, hogy elnyert térségein magát terjeszthesse ki mindenütt. Setéten sugdosnak, rejtek ösvényeken bujdoknak. Mindenik fél lest hány a másikának. Ez óltalmazza magát, a másik ostromol. Mindenik látja másikának titkos mívét, de nem mondja, gyanú, félelem, reményesség, kétséges ajánlás és ígéretek súgnak, búgnak, dolgoznak mindkét részről mindenfelé. A titkos okosok és némely mindkét részen halászó ravaszok a durva módon bátor tudatlanoknak kiáltó szót adnak szájokban, hogy a dolgot általok vessék ki napvilágra. A hatalom más óldalról minden akaróját az ország boldogságának palástjával takarja bé, melynek alája kukcskálni, tekintgetni büntetlen nem lehet. Csak az okosok látnak által rajta, amiről hallgatnak s ellene súgva dolgoznak. Mindezen küszködések közt az országnak ereje ez, ha magát minden törésen egyenlő akaratra, indulatra veszi. De ezen részekre tekintvén, ó, mennyi ellenkező szelet, fergeget, zürzavart és setételt borongó felleget látok közel, távol s köröskörnyül mellettem!

Mindenféle rend idegen a több mására nézve. Némely tekintetben való hasznokat külön-külön veszik, mivel úgy látszik, mintha némely méltóság és nyereség csak erre vagy arra s nem mindnyájokra tartozna közönségesen. A méltóságos és szentséges papi rend majdnem minden más rendekkel jöhet ellenkezésbe. A magyar korona alatt is a keresztény vallás magával ellenkező részekre lévén elszakadva, ennélfogva a protestáns tagnak elméjével örökös vetélkedésre jött. Katholikus, református, evangélikus ugyanazon Szentháromság és közbenjáró Krisztusnak isméréstiben (álmélgodj rajta!) oly rettenetes különbségre vetették egymást, mely szerint ez amazt kárhozatnak kiáltotta, vallásbéli tiszteletit istencsúfolásnak vette, templomi szokásait mind olyan eszközöknek nézvén, melyek egyenesen készítik útját poklokra. Micsoda siralmas széjjelszórattatás egy nemzetnek értelmében, melynek törvényes szabadságát és ezzel együtt minden világi boldogságát a tartja fenn, ha polgárai sorsára nézve együvé olvadtott és összeöntött sok ezerféle lelkét egy akarattá csinálja. Régen forgatjuk már mennyországnak dolgát, hogy idvességünkért fáradván egyúttal ezen a világon is nyerekedhessünk általa. A másvilág alatt ez a világ fekszik. Az Úr pedig minden hitben, vallásbéli szokásban élő keresztényjeit vég nélkül való békességes tűrésében, hiteknek próbájául elnézi, hogy e világon

szerteszéjjel úgy legyenek, ahogy lehetnek. Angliában a katolikus híveit tette láb alá, Konstantinápolyban mindnyájunkat porba ültetett, Mahomet hatalma alá zárván életünket, Rómában Sz. Péter uralkodik. Mindezen világos környülállások semmi akadályul nem szolgáltak arra, hogy mindenik fél az Istent és igazságának egyetlenegy isméretit a maga számára el ne foglalja különösen. A világ Istenének mindég csak egy vallásra kellett tartozni, a többit átok alá zárván, honnan a lett, hogy mindenik fél kivezetvén más felekezetit Urának kegyelmébül, e világot (testi szemeink előtt legalább) teremtőjétül megfosztották. Hiában áldott az Úr mindenféle országban, vallásban élő embereket szemünk láttára, mert mindezek mellett is azok ördögre tartoztak, kik sohasem áldanak, hanem mindenkor sanyargatnak.

Ezen eset a hazának most is fájdalmára szolgál némely tekintetben. Hadd járjon, ha mondjuk, hogy már a vallások egymáshoz megengesztelődvén az országnak fiai magok közt magokat szívbül ölelik, nem tekintvén az ellenkező vallásoknak gyűlölséges természetekre. Hadd legyenek ilyenek is, megengedem. De hát az olyan, ki nagy örvendezéssel fogadja vallásában nem élő ember mását, kit szóval áld, szerencsétlet, megölel, ajakival csókol, szívében pedig így szól: hogy a halál ültetett volna fötül való fád alá születésed után negyed nappal. A má-

sik ennek ellenében hasonlóul gondolja: hazudj, hazudj! Azt hiszed, hogy megvakítasz? De én is visszahazudom ezt néked teljes szívemöül és minden erőmbül, borítson bé a koporsó. Sok ilyen felebaráti szeretet és szívesség lappang a tekintetes rendek közt, melyek az ország akaratját egy s más célra nézve összeforralni magával nehezen engedik. Azonban látod, hogy minden vallás csupa nevelés. Hogy valakit micsoda vallásbéli szokások közt visznek fel emberkorra, e széles világon mindenütt azokhoz ragaszkodik s igazaknak azokat hirdeti, hiszi és vallja, ha ördögöknek imádására oktattatik is, mint Indiában némely nemzeteknél látod. Egynéhány, magok által felemelkedett lelkeket kivéve, kik a bölcső és oskola szennyét magok-ról lerázzák, a világ mindenütt így megyen és azért vall így vagy úgy az ember, mert néki úgy mondták.

A vallással való ellenkezések közt, mely mindenkor mennyországért és idvességért mondatik lenni, egy gyanús okot vetek elédbe, melynek fontolását értelmednek ajánlom, ezt, hogy soha még az idvességnek dolgát és mennyországának állapotját e földön a testben nem sürgették úgy, hogy annak valóságos ösztöne a sürgetők kezében világi szerencse, haszon és uralkodó hatalom ne lett volna. Mely szerint úgy látszik, mintha az innen láthatatlan világot mindég a látható hátalta volna... De ez, azt mondják, vakság és tévedésbe általa nem

jöhetünk, mivel csak emberi mód szerint esik a szólás. Legyen! Hadd hazudják.¹

De az ugyan igaz, hogy az emberek egymásra minden erőlködéssel kívánják templomi szokásaikat tolni, arra kényszerítvén egymást, hogy a magokét egyszerre hagyják el. Nem gondolnak reá, hogy az olyan szokásokat, melyek a bölcsőtől fogva emberkorig forrnak a természethez, magáruul valakinek oly könnyen levetni mint a ruháját estve, nem lehet. Hogy a vallás — amennyiféle van a világon — mind csak nevelés és születésünktől fogva való szokás, hogyha a zsidó csecsemőt keresztény asszony és iskola neveli, soha emberkorában Messiáshoz sábeszbül nem kiált, hogy érkezzon már minél előbb, mivel Izraelnek dicsősége pálinkamoszlékban ázik és dögbőrön zörög. Ellenben neveltessed a keresztény gyermeket zsidók által és férfikorában mondják néki, hogy jöjjön a közbenjáró Krisztusnak esedezni, elfordul, és félremegy. Mégis, minden vallásbéli nemzet ezt tartja, hogy hitinek igazságát Istene határozza meg lelkében, mely szerint oda mutat vallásával, mintha az Isten maga vakítaná meghatározott akarattal és mennyei sugarlás által mindazokat, kik e világon hamis hitben élnek (mert csak egy van, igaz, tudod). Követ-

¹ A Krisztus és apostolok ideje nem értetik ide. Ezek nem mondták, hogy higyj, — ha nem adod ide a pénzedet, elűtöm a fejedet... Megsütlek a tűzön jószágodat elfoglalva... Vagy menj innen pokolba, hadd szántsam a földedet.

kezésképen azért vetné az embereket tévelygés alá, hogy elkárhoztatásokra magának okot szolgáltatthasson. E tekintetben majdnem ököllel tolja ki az igazság e világnak szemét, mégse hozhatja eszére. Ítéld már, mely siralmas dolog egy hazának fiai között, mikor világi bölcsőségekben (ami valóság) ilyen állapot miatt meg nem egyezhetnek! Miért van néked a magad vallása? Azért, hogy abban születtem, feleled. Hát néked miért van a magadé? Azért, hogy abban neveltek. Trucc az egész világ eszének, ha valaki ennél többet mondhat valamit olyat, melyet a józan okosság elfogadhasson. Első nyúge tehát az ország egy akaratra célzó értelmének a vallásban való megoszlatás és ellenkezés. Menjünk a többire.

A mágnások születéssel, neveléssel, társalkodással, pompájokhoz, rangjukhoz, méltóságokhoz lévén köttetve a szemektől s idegenek, társaságban vélek kevésbé vannak, kivéven a főnemeseket, kik méltóságos hivatalokban állanak. Azonban a tagoknak minden országos dolgokon ugyanazon egy értelemben kell lenni. A mágnásoknak, fejedelmi papoknak, kardinálisnak, érsekeknek, püspököknek méltóságok magasságáruul kell lefelé hajlani a közrendű nemességhez és királyi városok követjeikhez, ezek világi sorsoknak alábbvalóságábul megvetik a nagyságosokat, szívekben jövedelem- és idővesztegetőknek, pompába, bujaságba elmerülteknek, hatalmakkal kevélykedőknek állatván seregeket, kiknek beszédek, bölcsesé-

geket néha a szegények csak azért csudálják nyilván, hogy annál inkább nevetessenek rajta titkon.

Továbbá tulajdonságává lett a társaságbeli természetnek, hogy a szegények a gazdagokat irigységgel nézzék. Már ezen alsó rendeknek nagy küszködéssel, nyújtózkodással kell az ország fenekérül, hol állanak, annak magasságára, hol amazok vannak, felkapaszkodni, hogy vélek értelmeket közölhessék, mellyel ezek keveset gondolnak.

A vármegyének országos követjei és főnemesség ismét különös tag magában és olyan, melynek nagy részében ott kell legelőször a többiekkel tanakodni, súgni, búgni, esmerkedni. Ezek fontos valóságokra nézve, mint látható ország, egy csoportban nemesi és követségbéli sokaságokat első karban lenni hiszik. Mások rangoknak méltóságát tolják ezeknek ellenében. Innen származnak a rendek közt fennforgó zenebonák, vetélkedések, magamutató hánykodások, hol az ország közjava osztán fohászkozik, melynek népe naprul napra hanyatlik. Lássa, ítélje más akár mint, de én úgy nézem ki, hogy a nemzet naprul napra gyengül, hogy ősi erkölceibül magát kivetkeztetni elindult. Hivalkodás, pompában való szörnyű bujálkodás, öltözettel tett változások, rang, hivatal, méltóságos, tekintetes nevezetek után tenni szokott izzasztó nyargalódzások, egymással lévő csekély vetélkedések, titkos, nyilvánvaló irigységdelatio lepik el az országot naponként mind-

inkább inkább. Semmiségekkel pepecselnek a nemzetnek egyrésze, országos tárgyait eltéveszteti gyermeki szokásokkal, pompával, szerelemmel, ruhaváltoztatással, hajnyíréssel, csizmaszárszabással, kalmári s kupec kereskedéssel töltvén sok idejeket. A tudomány és annak csévegése terjed, de a férfiúi csendes emberség, felemelkedett vitézi tulajdonságok, a szükséges és országos igazságnak felnyílt emberi szájjal való kimondása nemigen hallatnak. Kevesen vannak az országos emberek, azok is, ha vannak, csak susugva beszélnek. Minden ember fél, ha nem tudja is, mitül. Aki szól, szaladnak tőle. Érdem, tudomány, nemzeti erkölcs abból áll, hogy az ember homlokát hajával fésülje be, melyet hátul nyaka bőréig elnyírjen, úgy mutatván fejével azoknak formáját, kiket ezelőtt az udvarokban mulattató embereknek vettek és avégre is tartottak. Országos végzések által kellene az ilyen nevetséges és utálatos szokásokat megtiltani, melyek csaknem egész bolondra mutatnak és az ifiúságot eszében, erkölcsében megrészegítik. De Bécsben, Párisban is úgy van, ezt mondod. Hát ha részeg embereket látsz, következik onnan, hogy te is megittasodj? De az emberek mindenkor sebesebb tűzzel követik egymásnak eszetlenségét, mint bölcsességét, mert könnyebben és kevesebb fáradtsággal mutathatja magát az ember eszetlennek, mint bölcsnek. Azonban csak újsága legyen, nem bánja, ha bolond formát is visel véle.

Ilyen állapotba esvén a nemzetnek egy része,

a nagy dolgok hallgatásra s majdnem halálos csendességre jutottak. Ezek és amazok szokták mondani, hogy magokat igen jól viselték. De elég ember beszél pölgári elmével nyilván, ki másat mond osztán súgva. Így játszanak két kézre mindaddig hajigálván a labdát magokkal vetélkedő s magoknak is idegen rendeink közt, míg a játék ott nem üt ki, ahol kívántatik. A koronának segedelme szükséges, mivel rettentő hatalmakkal vagyunk körülvéttetve, minekutána az uralkodók egymástól való félteekben hadi népeknek számát erejek felett annyira nevelték, hogy békességnek idején is tartások csaknem annyi költségbe jön, mint háborúban. Minden más dologban engedelmesek a királyok, jóltévők, irgalmasok, szánakozók, a legveszettebb gonosztévőnek is kegyelmeznek, kiket a törvény halálra ítél, csak eleséget, pénzt, katonát adjon a nép örökké, melynek vége, hossza, száma, határa nincsen, amiatt, hogy az uralkodóknak egymáshoz soha teljes bizodalom nincsen. Az országok, nemzetek közt felállított haszontalan törvény csak ott üt ki, hogy a hatalomra felemelkedett országlás mindazoknak igazságát eltapossa, kik nálánál gyengébbek és továbbá, ha ügyednek ártatlanságára kiáltasz előtte, kérvén az egeknek bosszúállását ellene, elégtétel és szánakozás fejében a szembe nevet. Eszerint a királyoknak egymás iránt való igazságok ágyúban nyugszik és puskábul villámlik. Az európai tanult lakosoknak igazsága abbul áll, hogy melyik ülhet fortély-

lyal, erővel szomszédjának fejére, osztán beszélhet hozzá e világnak minden törvényéből és vallásából. Ez az a közönséges szép igazság osztán, mely az emberi nemzetet sanyargatja és életében földhöz ragasztja. De ennek a társaságbéli élet, uralkodás és törvény az oka. Az a jus gentium, ez, melynek igazsága és törvénye alatt a gyengének ártatlan ügye mindég sír, pusztul, raboskodik s fohászkodik, a hatalmas pedig nevedik.

Uralkodás.

Az uralkodás módjának egy országban, ugyanazon nemzetben egyformának kell lenni. Nem esik helyén kívül, ha itt is annak törvényéről és ebben az emberi nemzet igazságairól futtában valami kis világosításra bocsátkozunk ki. Mi a hatalom a népben és a nép a hatalomban? Ez a kérdés, ez a világ keserve és a királyi székeknek fájdalma, mely dologrul okoskodva a bölcsék veleje már megaszott, mégis helyén marad.

Ezen esetben minden európai, régi s mai tudósoknak vetélkedő értelmeket hagyjuk el, melyek inkább homályosítanak, mint világosságot adjanak. Valaki közülök igazat mondott, Isten és természet igazságából beszéllett, aki pedig okoskodván ennek határából kiment, hagyjuk ott. Figyelmezz.

Hiszed-é, hogy a társaságnak kezdetiben, mikor még kiki szabadon élt magára egy egész

nemzet közt, találtathatott egy olyan Herkules, ki két karjának és botjának hatalma által száz-ezer embert (mert csak ennyit vegyünk fel) meghódoltathatott és jármába foghatott volna? Valaki ezen esetnek lehetetlenségét okokkal kívánná próbálni, csúfsággal illetné a józan okosságot. Mihent egynek ezereen két kezénél, botjánál fogva uralkodni nem lehetett, úgyé, alkura kellett menni. Már az alkú kölcsönben tett fogadás. A királynak az ország szabad akarattul adta által magát s ügyét. Miért adta? Azért-é, hogy erő, hatalom, kincs, szabad akarat, dicsőség, boldogság, gyönyörűség mind az uralkodóé legyen, ő pedig ezekért való jutalom fejében semmisen magával maradjon?

Az alkú a király és nemzet között vette a törvényt és igazságot határok közé. Azért bízzuk reád dolgunkat, hogy boldogíts, óltalmaz, közigazságunkat fenntartsad. Lehetetlen az emberi természettről (ha valaki megbolondul is) feltenni, hogy magát kívánság nélkül adja valakinek. Ez az alkú minden magam, azaz életem módja iránt való szabad akarattal megfosztana. Szabad akarattal a szabad akaratot magambul kitörölni többet mutat a bolondnál is. Hadd állítsa Grotzius, akár Puffendorf, hogy ha az ember örökségét magátul elidegenítheti, ezen tekintetben is szabad magával. Helyes, az ember önnön életén uralkodhatik, mert ha úgy akarja, megfoszthatja magát tőle, mint Cato és Brutus. De ez erőszak, a gyilkosság pedig nem igazság, ha magam ellen van is.

Eladhatom azt, aminek birtokában vagyok, de magamat nem. E két szó közt: én és enyim, tanálhattak volna a tudósok különbséget. Odaadhatom a pipámat ajándékon akár az áráért valakinek, de orromat, fületem, nem vághatom le képemrül, hogy akármi fejében valakinek odaadhassam; a természetnek igazsága s szabadsága pedig — azaz életednek minden lehető világi boldogsága — több a filednél és az orrodnál is. Már micsoda értelemnél fogva lehessen a földnek kerektségén olyan nemzetet feltenni, mely nyugodalmának, bátorságának, kenyerének törvényes birtoka és boldogságának kívánása nélkül adja magát valakinek rabul? Hogy az uralkodók nem magok erejével hódoltatták meg az emberi nemzetet, hanem ez helyezettte őket királyi székekre, ennek igazsága elől senki ki nem állhat. Van hát az emberi nemzetnek igazsága és törvényes szabadsága.

Már ha ez igaz, hogy az ember értelmét semmiért nem adja, ezt felvévén, hogy egy nemzetnek a maga számára rendeltetett boldogsága, törvényes szabadságában és uralkodása jószágában áll egyedül, ha ezt valakinek adná is, hol és miben tanálja fel ezen boldogságának illendő árát? Következik ez az ellene állhatatlan örök igazság, hogy valamely nemzetnek törvényes igazsága nincs, mind erőszakos elnyomattatás alatt él és a valóságos emberi karbul kivétt, ennél fogva, hogy a természetnek igazsága szerint nem élhet.

De csak így, sétálásodbul a dologgal összetete-

kintve is, igazság-é egy embernek szüntelen való bujaságban, gyönyörűségben feredni azért, hogy amiatt tíz milliom ember fohász-kodjon és sírjon örökké? Mi hát az emberi nemzetnek Istene s természete szerint élő jussa? Ez, hogy az uralkodók az ő boldogságának legyenek fáradhatatlan eszközei, amit jó királyaink el is követnek.

Továbbá a királynak méltósága, szentsége, ereje, kincse, hatalma szembetűnképpen és ellene mondhatatlanul a népnek szokásságából, erejéből s mivéből származik, már egy kegyetlen uralkodót sem lehet olyan orcátlant feltenni, ki lelkiisméretinek ítélőszéki előtt magát ne szégyenelje, mikor népét népének hatalmával fojtogatja. Ez oly alacsony, oly utálatos, ostoba, vad bűn és ganéjban fertőző cselekedet, melyet becsületes ember, ha minden hatalmat kezére bízának is, soha el nem követne, előre kinéző, hogy ha nem büntetik is, önnön gyalázatja szívében lelkiisméretit orcapirulásba hozza és nyögések alá fojtja. Azonban csak keserves az embernek, de még az ördögnek is tudni, hogy minden élő lélektől átkoztatik és utáltatik, valaki hírének hallására eljuthat.

Az emberi nemzetnek igazsága oly régi, mint a természet. Az uralkodó hatalomnak törvénye őbelőle származott. Ki uralkodjon nemzet nélkül? Boldogságomnak kívánása bennem van, ez a kívánság akaratot szül, mely cselekedetre terjed ki céljának elérésére. Eszerint egy oly

nemzet, mely önnön sorsárul magára nézve szabad akaratjából semmit sem tehet, a természetnek örökös jussaiból ki van vetkeztetve, mivel a maga kívánsága szerint való boldogságának elérésében akaratját cselekedete által ki nem teljesítheti, hanem más akaratban él, mely tőle, hogy ő mit akarna, nem kérdi, hanem szabad hatalmában lévén neki kívánsága ellen akarni, cselekedni, őtet akarat nélkül lévő üres életté teszi, mely állapot kívül van a természet igazságán és az erkölcsi emberbül járó halottat csinál.

Lehetetlen az emberi nemzetet önnön sorsa s állapotja iránt való akarattal megfosztani úgy, hogy a természetnek örök igazsága ellen szentségtörés ne tétessen. Örök állandóság, szentség, törvény, igazság, erő, hatalom, mind az emberi nemzet vérében állanak fenn. Ő választotta, tette a maga bíráit. Nem az emberi nemzet hát a királyoké, hanem a királyok az emberi nemzeté, mert ők laknak a világban, nem a világ őbennek.

Már eszerint a dolog odamutat, hogy mi-hent az emberi nemzetet annak uralkodói igazságátul ugyanaz ő maga hatalmával megfosztaná, a magok részére is minden igazságnak el kellene töröltetni, mivel az ő igazságoknak is az emberi nemzet igazsága a kútfje. Eszerint — ha igaz —, hogy egynehány ember a világot meg nem hódoltathatta, hanem a nemzetek választották a királyt szabad akaratjuk szerint, mely szabad akarat törvénnyé válto-

zott a király hatalmára nézve és személyét mind a többi felett szentté tette, úgy minden koronának igazsága, szentsége a nemzetek akaratján épült, mely fundamentomot a rajta álló épületnek a maga megrázkódása nélkül maga alól kihánni káros munkának látszik lenni. Ha hát az emberi nemzetnek, mint szülőanyjoknak igazsága iránt annak választott előljárói, főbírái, fejedelmei semmi tartozást magokban nem tanálnak, sem ismérni nem kívánnának, hogy az emberi nemzet is ő irántok magában micsoda kötelességet s tartozást határozzon meg, által nem láthatod.

Az Isten, természet igazsága szerint minden cselekedetnek kölcsönben kell esni. Segítesz és segedelmet vársz. Minden kölesön, kötelesség és szolgálat nélkül embernek lenni e világon nem lehet. Az olyan király, ki országának ügyében annak óltalmára, közjává nézve semmit se szólana, sem bődogságára nyomorgattatásán kívül semmi egyebet egy lépést sem tenne, maga se tudhatná magát megmagyarázni, hogy hivatalában mi és ki. Azért is a természet igazságán való uralkodás módja e világon csak mondatik, de gyakorlásban seholy tanáltatik. A mogul, khinai, perzsa uralkodók mindenhatóságoknak truccára csak úgy élnek hatalmokkal, mint más, igazságot szolgáltatóknak, jobbagyaikat örökségeikben fiúról fiúra meghagyják, a gonosztévőket megbüntetik, tanácsot tartanak azért, mert csakugyan minden igazságának leverettetésével semmi-

féle társaság meg nem állhat. Mely szerint az a despoti uralkodás módja is inkább szóban áll, mint valóságban.

Mindezekről magunkra jövén le, ezt látjuk, hogy a magyar koronának igazsága a magyar nemzetnek törvényében és szabad akaratjában gyökerezik annyi száz esztendőök alatt. Már ha ezen utolsó eltöröltetne amaz által, igaz ez, hogy annak csak erőben kellene magát fenn tartani, minden erőszak pedig mindég ki van az erőszaknak tétetve. Tudom, hogy némely uralkodók ezzel nem gondoltak, de azt is tudom, hogy sokan is verejtékeztek vérrel miatta. Hiába állítják, hogyha a hatalom valamely nemzeten uralkodását határ nélkül valóvá teszi, az a nemzet fiúrul fiúra világ végéig köteles úgy maradni, ha szabadulásában ezer módot tanál is, mert ha egy halandónak igazság volt őtet megkötni, és törvényes szabadságából a maga kedvéért kivetkeztetni, a néppel sem lehet elhíttetni, hogy igazságtalan dolog részéről, ha ő is köteleibül magát feloldozza, mikor végre hatalmat kaphat kezéhez. Vallást, istenparancsolatját, mennyet, földet összebeszélünk, hogy az uralkodó hatalom ellen egész országnak is mozdulni szentségtörés, bármely siralmas rabságban gondolják is lenni magukat annak lakosai, mert az angyalok serege se hiteti el vélek, hogy szenvedések, nyomorgatások és majdnem bírhatatlan adójok Istentől számokra rendelt idvességeknek volnának dicső eszközei. Egy országgal sem hiteted el,

hogy mentül szabadabb hatalom alatt él, annál szerencsésebb. A királyoknak is beszélheted, hogy mentül több szabadságot, gazdagságot engednek a népnek, annál hatalmasabbak ők is, annak hívsége és szeretete által. Igaz, igaz — mondják a tanácsban — de hálósobájokban nevetik. Jól érzik ők, hogy bizonyosabb megállása van annak, amit markokba szoríthatnak, mint annak, aminek haszonvétele a nép kedvének keresésétül függ. Ritkán keresi a királyi hatalom abban gyönyörűségét, hogy azoknak hízelkedjen, kiken uralkodik. Eléggé megszagolták már a fejedelmek, hogy jobb nekik a népet megkötni, mint tőlök függeni. Eszerint az uralkodó emberi nemzet mindég arra törekedik, hogy kezeit a törvények kötelei alól feloldozhassa, hogy hatalmának akaratján és egyetlenegy tetszésén kívül határa más semmiféle ne legyen. Az alattok élő emberi nemzet ellenben így szól: mi vagyunk az eredet, a kútfő, mi szültünk titeket, gyermekeink vagytok, hatalmatokat, vagyonotokat, szentségeket, koronátokat mi adjuk, egy szóval mi vagyunk a halhatatlan világ; bűn legyék részünkrül, ha mint emberek emberi jussunkkal is titeket szolgálván élni kívánunk? Ha ti a királyi méltóságot érdemlitek, mi mindnyájan ne érdemeljük meg, hogy emberek legyünk és emberi természetünknek igazságaiban élhesünk, melyek királyi dicsőségetekkel semmi- ben sem ellenkeznek? A törvény alá vett emberi természetnek méltósága, bődöksága, igaz-

sága törvényben áll, ott terem, ott gyökeredzik... Úgy legyen szerencsések, ha emberi sorsunktól megfosztatunk, nem maradván bennünk törvény által való akarat, óltalom és természeti szabadság oly, melyet a józan okosság szülhet?¹

Ezen okokat magadban megfontolván erről ítéld hát, hogy melyik maradhat meg örök igazságnak? Az-é, hogy az emberi nemzetnek a királyok tetszésében álljon minden bölcsősége, érdeme és igazsága, vagy ez, hogy azokat állandó törvénybe vegye és az országgló hatalmat hozzá kösse? Én csak perlek előtted mint a két félnek prókátorá. Légy már te bíró benne és ítéld.

Valamely igazság, bölcsőség törvénybe vétetik, mindég hasonló magához és állandó; más tekintetben valamely igazság és bölcsőség különös emberi akaratba ültetetik minden akaratnak változásával más meg más formában és magával ellenkező színekbe öltözik. Már ezt felvévén, hogy az emberi tetszésnél több zűrzavarral változó idő e világon sohase

¹ Már itt is rakásra kellene hordanom a régi és mai tudósnak értelmeiket, kik a királyi hatalomról és az emberi nemzet jussairól összevissza írtak s vetélkedtek. De ellene állhatatlan hajlandóságom van az ilyen dolgokban is csak paraszti és együgyű módon okoskodni magamtól. A pompás elmékedést tudósokra hagyom, ők tudják a nagy neveket, értelmeiket rakásra hordani, citálni, hogy azokkal munkájokat fényesítsék. Én csak példákra tartom őket, amit elkerülni nem lehet. Grotzius egész világ bölcsét halomra hordja, mégis hibáz.

vólt; vesd ki, hogy a boldogságod hol állandóbb? Ezekre nézve vette törvénybe a magyarság is a maga javát és szabadságát.¹ Mit vétett egy oly nemzet, ki közönséges boldogságának megszerzésére eszközökre terjeszkedik ki? A magyar nemzet törvényes szabadsága nélkül sohasem élt és ez az az eset, melyben ő egyetlenegy nemzetség e világnak minden palérozott nemzetségei közt. Szabadságának, azaz emberi méltóságának örökkévaló fenntartása és uralkodásának dicsősége koronázza fejét minden nemzetek felett. Viszontagságának fergetegei közt e minden kincset felülhaladó kincsét, hogy micsoda módok, eszközök által tarthatta meg ezideig, a világi esetek sorában csudának vallom. Anglus, francia, német, spanyol, sőt Róma maga és e világ négy részének uralkodás, vallás és törvény alatt élő nemzetségei időről időre húzták jármaikat... Nemzedetted sohase szenvedett, leverettetett, de azonnal újra feléledt. Törvényéhez lévén szívével forrva és a király törvényes szabadságába lévén állítva, királyátul, törvényétül, mintegy meghitt világi boldogságátul el nem szakadhatott annyira, hogy törvénye nélkül, vagy annak megrontásával királyához, hogy micsoda hívséggel tartozzon, róla ez a nemzet még eddig nem is gondolkodott. Már ilyen módon alkotván királyát a nép törvényében, valaki

¹ Gondolj reá hát olvasó, hogy ezen okoskodásnak útjában mindég hazádnak törvényes állásán függ a szemem. Fontold, ha helyes-e a nemzeti constitutio, vagy nem.

hazája állapotját védelmezi és annak igazsága mellett szól, egyszersmind királya iránt is hűségét mutatja, mert ez a dolog személyében kettő csak, de természetiben és állatjában egy. Tehát azokat, kik az ország törvényes állását óltalmazzák, csak a mondhatja az udvarnak iránt hűségtelennek, aki előljáróban esztét veszti.

A királyok és népek közt való vetélkedés ilyenképpen, mióta az országok törvényes állapotba jöttek, soha meg nem szűnhetik, míg egyik vagy másik célját ideig el nem érte. Úgy látszik, hogy a fontot mindenkor az uralkodók nyomták alább-alább, míg földhöz nem ütődött alattok és belőle néha itt s ott ki nem hullottak. Kincs, rang, hivatal, jószágadás a királyok kezében vannak. Az emberek pedig akármit beszéljenek halhatatlanságokrul, de e világon hivalkodók, nagyravágyakodók, telhetetlenek, irigyek és hírnek, névnek keresői, honnan következik, hogy majdnem mindnyájan a királyt szorongatják, hízelkedvén és esedezvén lábainál, hogy őket mindezekre segítse. Evangelium, filozófia, mennyország, pokol minden egybe tett erejekkel sem húzhatják el a búzgókat, kegyeseket, szenteket e veszendő világi kincsnek szomjú kereséséül, melyet a rosda megemészt. Hiába mondják a bölcsek, kegyesek Salamon királlyal, hogy mindenek hiábavalóságnak hiábavalósági, mert senki meg nem szűnik a pénzzel és világi méltósággal e földön hiabavalóskodni még a szenteknek

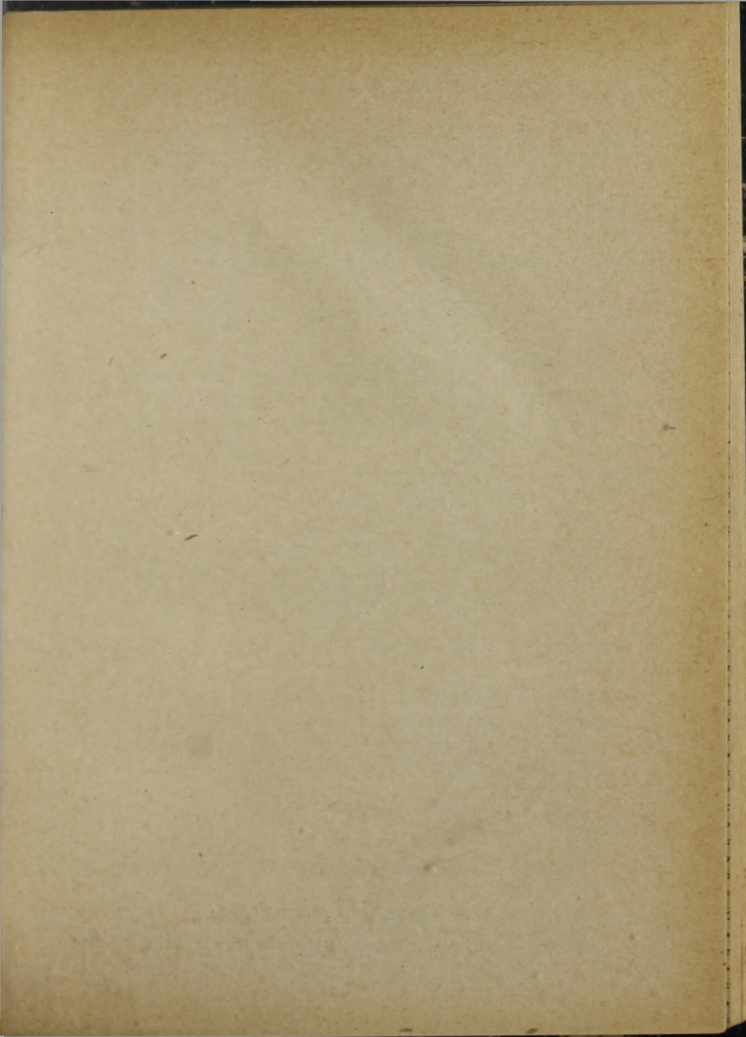
szentében is, minekutána azt a különös lelki életmódját feltanálták a semmivel sem bíró Jézus nevében, hogy a legnagyobb világi pompát, méltóságot a legmélységesebb alázatossággal és buzgósággal is megegyeztessék. Béköti e világ a szemét magamagának, de olyan fátyollal, melyen által mindent jól lát, másat mond, másat cselekszik, de komédiárul beszélni, vagy a fátyolt szemérül lehúzni büntetlen senkinek se szabad. Jól látnak, mégis mindenfelé tapogatnak és dolgokra eltévedhetlenül mindég ráakadnak. Ezen jól látó szembeötődöt mindenfelé nevetve játszák.

Azonban bármint legyen a világnak állapota, de soha az emberi nemzet szolgálat és uralkodók nélkül nem lehet. A tanult társaság, mesterség, mezei mív, földesuraság, külön birtok és örökség szülik az uralkodó hatalmat, melytül a királyok származnak. Akarmerre s hogy tekerje, facsarja e világ az eszét, de alóllok magát ki nem veszi, ha különben mindenrül le nem mond s erdőkre nem oszlik széjel, mely eset ezentül lehetetlen. A tanács, király is semmit se különböztet, mivel száz főből álló főtanács személyében annyi megoszlott királyt mutat. Meddig uralkodott Venezia tanáccsal? Hol vólt e világon keményebb király és nálánál kegyetlenebb? Én inkább kívánok élni egy, mint száz király alatt. Róma királytanácsával együtt szintén úgy vólt, hogy örökké parancsoljon, mindég vért ontson s királysággá változzon.

Maradj meg hát, magyar polgár, törvényes királyodnak hívségében, jól látván e világnak eseteibül, hogy királyod nélkül bóldog nem lehetsz!

Angyalok szálljanak alá mennybül uralkodni, mégis ütni, büntetni tömlöcözni és akasztatni kell nékik e földön, hogy a testi emberek egymást meg ne egyék.

(Vége az első könyvnek.)

Felelős kiadó : Vajthó László.

36.782 — Kir. Magy. Egyetemi Nyomda (F. : Thiering Richárd.)

18. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. Ára 1— P.
19. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Negyedik sorozat. Ára 150 P.
20. Pázmány világa. Ára 4— P.
21. Tragédia magyar nyelven. Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordítottatott Pesti Bornemisza Péter deák által. Ára 1— P.
22. Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy. Ára 250 P.
23. Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul. Ára 1— P.
24. Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár. Ára 150 P.
25. Baresay Ábrahám költeményei. Ára 2— P.
26. Riedl Frigyes: Madách. Ára 2— P.
27. Madách Imre levelezéséből. Ára 150 P.
28. Horvát István Magyar Irodalomtörténete. Ára 150 P.
29. Magyar reneszánsz írók. Ára 2— P.
30. Greguss Ágost: Írói arcképek. Ára 4— P.
31. Karaes Ferencné Takács Éva válogatott munkái. Ára 150 P.
32. Verseghy Ferenc: Rikóti Mátyás. Ára 250 P.
33. Vachott Sándorné: Rajzok a multból. Emlékiratok. (Szemelvények.) Ára 150 P.
34. Szeged a régi magyar irodalomban. Ára 150 P.
35. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici 1651. I. Ára 350 P.
36. Sopron a régi magyar irodalomban. Ára 2— P.
37. Riedl Frigyes: Vörösmarty Mihály élete és művei. Ára 3— P.
38. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1651. II. Ára 350 P.

39. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1675. és 1703. III. Ára 350 P.
40. Báró Wesselényi Miklós naplójából. Ára 1— P.
41. Péterfy Jenő: Magyar irodalmi bírálatai. Ára 2— pengő.
42. Riedl Frigyes: Kölcsey Ferenc. Ára 2— P.
43. Riedl Frigyes: A magyar dráma története I. Ára 2— P.
52. Bessenyei György: Galant levelek. Ára 80 fillér.
53. Bessenyei György Társasága. Ára 1'50 pengő.
54. Fáy András: Színészeti tanulmányai. Ára 1'50 pengő.
55. Bessenyei György: Magyarországnak törvényes állása I. Ára 2.— P.

56. BESSENYEI GYÖRGY:

**MAGYARORSZÁGNAK
TÖRVÉNYES ÁLLÁSA II.**

A Magyar Tudományos Akadémia költségén kiadta
a budapesti Berzsenyi Dániel-gimnázium VII. B.
osztálya.

Ára 1.50 pengő.